

DOMIN SVET

LETNIK 36. V LJUBLJANI 20. APRILA 1923. ŠTEVILKA 4.

BOŽIDAR JAKAC: KONCERT.

BOGOVEC JERNEJ.

DR. IVAN PREGELJ.

2.

Sapa, ki se je bila zbudila ponoči, je rastla v vihar. Šum lesov za Brdom je plal kakor morje. Odkod se prelija nevidni val? Kam pljuska? Kakor dih iz ust zadnjega sodca na mavri, bridek meč. Vse zoprnike bo razpihal kakor smotlako in pirjevico... Bogovec je posluhnil v šumoto: vsi podi in stropi v grajskem poslopju so stokali; pokalo je v tramovju in težki opravi, kakor za pomladnih noči, ko vzhaja mladi sok v trto, jelšo in vrbo. Medla dnevna luč je lizala v okno. Bogovec je vstal. Takrat je vstopila stara

strežnica, ki je netila v gradu ogenj. Ob bezgovi palici, ki ji je služila za oporo in pihalnik, je šla, pokleknila z žerjavico pred kamin in netila. Molče jo je opazoval bogovec. Srce se mu je hotelo ogreti za prijazno besedo, pa je ni našel. Ko je spregovoril, je rekel trdo in bridko:

»Saj ne bo gorelo. Kaj kuriš! Samo kadilo se bo.«

Ženica je dvignila glavo in pogledala osuplo na bogovca. Vprašala je krepko, domače:

»Kaj si dejal?«

»Da gorelo ne bo, ker vije sapa.«

Ni odgovorila. Pihalnik je prinesla na ustnice in pihala v žerjavico pod polena. Medel plamenček je obliznil v les. Vonj smolnatega netiva je napolnil prostor. Naložila je novega lesa in se dvignila in stala pred bogovcem. Vse gubasto je bilo njeno lice. Oči pa so bile jasne in mlade in ob ustnicah so se ji gube nabirale kakor v rožo in poljub. Pa to ji je ostalo od netenja in pihalnika. Od prve jeseni do zadnje pomladi vsak dan dve uri po polnoči je vstajala, da je ogenj gorel v vsem gradu.

»Stara si,« je dejal mehkeje bogovec. »Kako da te pojajo za delom? Ali nimajo mlajših?«

Ženici se je zopet obudila osuplost v oči. Očitajoče je pogledala bogovca.

»Petdeset let netim,« je rekla, »zakaj bi mlajšo najemali?«

Bogovec se je bolno nasmehnil in čustvoval:

»Glej, kaj je njena sreča! Sreča njena je, da ogenj neti in se ljubosumno boji zanjo. Ogenj bi ji vzeli, da bi mlajša netila. Tisto uro bi zbolela. Nič več ne bi vedela, čemu živeti. Zdaj ve, čemu. Pa so in imajo duha in ne vedo; in trpijo iz žalosti, da jih vse življenje jaše in poja neznani. Zakaj mi ni kakor njej?«

Ženica je odšla. Šum njene palice, njenega pihalnika, je tolkel s hodnika. Bogovec pa je še mislil in trpel:

»Daj, sliči ji, bogovec! Vzemi žerjavice iz žive in čiste besede, razpihaj jo, da bo ogenj in se bodo duše ogrele ob njem. Ne gori ti? Nerodni človek! Ali nimaš pihalnika? Pihalnika, ki ti bo tudi za palico, da se opreš nanjo? Dimi se ti? Iz sape nenauidnega? Leugest, Baertl, leugest! Dimi se ti kakor Kajnu oltar in Savlu žrtva, in Dachs je prav povedal in očital, da si mudljiv.«

V žalost in tegobo je utonil. Sreča njegove davne vesele evangelijske službe je vstala vanj kakor spomin: Bil je goreči baron Adam. Okrutno šalo je vedel. Papežniškim poslom in tlačanom je stregel v petek in soboto s svinjino, da niso jedli. Svojim pa je bil vrstnik in prijatelj. Odpustil je lenobo pri delu, mudljivosti pri božji besedi ni prenesel. Kakor je bil predpisal Martin, je imel v gradu v ponedeljek in torek krščanski nauk, v sredo branje iz Matevža in v soboto iz Janeza, v četrtek besedo po pismih apostolov in v petek preroke in razodenje o koncu sveta. V nedeljo je bil pri skupni službi in molitvi s srenjo iz Kranja, katero je za pot gostil z vinom, s polnim vrčem za vsaka usta. Baron Adam je umrl. Sin Nikolaj ne pozna več okrutne šale s svinjino. Mlada žena Judita mu je usopila duha. Pustil je, da je nauk omrazil poslom v ponedeljek in torek in še branje. Komaj še trpi srenjo iz Kranja pri božji službi v nedeljo. Baron Nikolaj ni goreč. Moder je iz pisma, nečimern localis. Nima očetove okrutne šale,

VENO PILON: PRI DELU.

ima šalo pismarjev in samo za enega. »Uro biblije in modrosti božje« je zmislil. Da se vsaj malo odškoduje za gostoljubje, ki mu je nadležno, da si prijazen služi lepe žene, ki skrivaj stražo streže debeljaku Tomažu in novim menihom — Jezabela . . .

»Daj, sliči ženi z netivom,« je planil bogovec trudno, »izpolni besedo, ki si jo dal Dachsu, da boš storil svojo dolžnost do konca. Sliči ženici v ljubezni dela, če moreš. Skliči svoje in jih uči, sej, kakor si sinoči hotel, in da so otroci prvi, orna ledina, in žene žejne dobre besede in le možje okorni, da čutijo komaj bič. Jezabela jim je pri Abdiji odprosila nadležnost nauka in branja. In le ure biblije in modrosti ni odprosila. Zato ker ve, da mi je bridka in nadležna, glupost iz mrtve črke od desetih do poldne vsak četrtek.« Med bogovčevno besedo je vstopil stražar z zajtrkom. Ko je položil posodje na mizo, je odstopil za korak in rekel uradno:

»Gospod baron in gospa vabita k uri modrosti.«

»Za torek?« je vzkliknil bogovec.

»Za zamude zadnjih tednov,« je odvrnil kratko sluga.

»Pridem,« je dejal nevljudno bogovec. V stražarjevem licu je videl prikrito zloradost. Sluga se je poklonil in šel. Bogovec je sunil jed od sebe, vzel vrč in šel sam po vina, ki ga je imel od mestjanov v Kranji. Potem je sedel in odprl v knjigo. Še je kipelo v njem, ni vedel, kaj bere. Zajel je iz vrča, globoko. Trpko je umel: »Podvojil mi bo nadležnost. Iz Jezabele ima, glupec. Morda sam niti ne sluti, čemu. Ne sluti, da koplje nenauidna, kakor je iz novih menihov učena. Stražo ji streže za prijazen, ki želuje, da bi ji zoprni bogovec že šel iz grada, prekleta.« Bogovec je skrčil prste v pesti in udaril ob mizo: »Ne boš, papežnica! Hie Baertl! Starec je, a v knjigi je močan. Boj hočeš, imej ga!« Sredi jeze je osupnil in se prijel za glavo in zastokal:

»Herre Jesus, in jaz sem jo skoraj blagoslovil; Judito, Jezabelo prekleta!«

Nato je bral iz knjige, pil in bil nestrpen:

»Pridi že, stražar Abdijev, pripravljen sem!« — — —

Sluga je vedel bogovca v grajsko keme-nato. Drug stražar je v prostoru primikal težke stole k mizi in zajemal s police knjig

na podstavke. Težka, duha uspavajoča toplota je polnila prostor. Trpek vonj je dihal v ozračju: vonj močnega in starega vina. V kaminu je prijetno prasketalo. Troje oken je svetilo v mogočno sliko. Slika je pripovedovala o Samsonu pri Dalili. Mož je spal zavodnici v krilu. Z roko je vabila bojce, ki so se bližali s svetlimi potami in lanci. Sluga, ki je bil privedel bogovca, je šel skozi vrata na desni. Koj nato jih je zopet odprl. Baron, baronica in njena družabnica so vstopili. Sluga, ki je bil knjig zajel s police, se je usadil pred knjigo konkordance, da bi stražo stregel v besedi in uri pisma in modrosti božje.

Baron se je živahno približal bogovcu in se mu poklonil. Bogovec je videl njegov obraz. Bilo je zdravo, rdeče in sveže obrito lice s skrbno prirezano brado. Košat klubuk je senčil čelo. Široko, okorno je sinilo pred bogovcem, ko je baron snel pokrivalo. Okoli vratu si je bil obesil čez kameletni jopič težko zlato verigo, prsti na roci so mu tonuli v draguljih. Snežni našivi perila so se mu gubili ob krepkem vratu in v zapestju izpod rokavov. Tesno ob njegovi levici je stala baronica. Odkar jo je bogovec videl zadnjič od blizu, se je bila močno spremenila. Obličje ji je bilo blede, trdo, oči so bile trudne, nemirne; nejasna pega ji je bila omadežila ustnice. Bogovec je vedel, da trpi iz otroka pod srcem. Samo obraz je videl; mimo vse njene druge zunanosti je zastrmel v njeno družico, ki je stala ob njej: mlada, skoraj še otroška polnica z velikimi, radovednimi očmi in trpkimi ustnicami, plaha, nerodna. Bogovec je občutil v čudni zloradi:

»Družabnice menjuje. Ve, da je nakažena. Ne zaupa možu. O, saj ti privoščim. Trpi, Jezabela, trpi! Iz tebe mi je nadležnost te ure.«

Poklonil se je in pozdravil:

»Gnad vnd fride ynn Christo.«

»Vnserem Herrn vnd Heylande,« je odzdravil baron in prosil za oprostitev, če je morda nadležen s svojo uro. Za sveti božični čas pa se je vendar treba zbrati v duhu.

»In zamujeno popraviti,« je pripomnil bogovec in omenil tudi nauk in službo za grajske posle.

Baron je prikimal. A kakor da ni slišal, je pripovedoval, da se bo preselil za božič s svojo drago ženo v Kranj. Dotedaj bi pa želel, če je mogoče, da bi se sestajali trikrat, v torek, četrtek in petek.

»Zakaj ne kar vsak dan, Jezabela,« je občutil bridko bogovec, »vsak dan iz zore v mrak in še v mraku polnoči.« Poklonil se je baronu.

»Vem za svojo dolžnost, prejasni.«

Pogledal je izzivalno baronici v oči in osupnil. Zakaj je strmela prepadeno v soproga? Ali ni bila misel potrojene nadležnosti iz nje? Bogovcu se je zgenilo toplo v srcu:

»Judita? Ali nisi Jezabela?«

Žena je opazila bogovčev pogled; zatrepetalo ji je trpko ob ustnicah, obrvi so se ji zgibale nad oči. Bogovca je zazeblo:

»Še je stara, nisem ji po licu. Oholnost norska. Prav je, da mi je Abdija nadležen. Ker je tudi njej, zato bom laže prenesel.

»In Gottes Namen, začnimo,« je dejal baron. Odmaknil je dvorljivo stol na svoji levi in prijel ženo za roko. Medlo se je nasmehnila in sedla. Baron se je hladno ozrl po slugi ob konkordanci. Baroničina drugarica se je vstopila svoji gospe na levo. Baron je sedel in se poklonil proti ženi in vprašal:

»Ali niste želeli, da razpravljajmo latinsko?«

Zopet je baronici obrobil bridek smeh ustnice.

»Vaša volja, moja želja,« je dahnila. »Ali ne veste tega, gospod moj soprog?«

»Vem, najdražja,« je odvrnil in ji stisnil roko. Potem mu je vzrastlo lice v glupo slovesnost nečimernega humanista.

»O čem, prejasni?« je vprašal bogovec naglo, da bi skrnil pomilovanje, ki ga je slutil v potezah svojih ustnic.

»De primo ac novissimo,« je dejal slovesno baron.

Bogovec ni umel in je nemirno zastrmel predse v sliko na steni. Bojci so vstajali nad Samsona. Svetilo se je orožje v njihovih rokah. Dalila je vabila z roko.

Pa ne, da se baron norčuje? Iz Primoža, prvega iz Jerneja, zadnjega?

»De primo ac novissimo,« je ponovil baron. Bogovcu je legla težka rdečica v lice. Plaho je strmela vanj baroničina drugarica; baronica Judita je gledala

predse v naročje. Bogovcu je trenutno odleglo.

»De primo,« je rekel. »Prejasni želi, da navedem o Bogu?«

Baron je prikimal. Bogovec je rekel:

»Dicit Dominus Deus: Ego sum alfa et omega, principium et finis...«

»Apocalypsis Joannis,« je pritrnil baron.

»... qui est, qui erat et qui venturus est,« je nadaljeval bogovec.

»In capite primo,« je tolmačil baron.

»... omnipotens,« je zaključil bogovec, »versus septimus vel octavus.«

»Octavus!« je vzkliknil baron. Sluga je razgrnil v konkordanco in potrdil:

»Octavus.«

Baron je z zadoščenjem prikimal.

»Unus bonus,« je dejal bogovec.

»Secundum Matthaeum,« je vedel baron.

»Rex regum, Dominus dominantium, solus habens immortalitatem et lucem inhabitans inaccessibilem...«

»Secundum Paulum in secundo ad Timotheum...«

»In primo.«

Sluga je potrdil:

»In primo.«

Baron je skomignil z ramo proti baronici in začel je navajati sam:

»Deum nemo vidit umquam: unigenitus filius, qui est in sinu patris, ipse enarravit.«

»Secundum Joannem,« je zdaj vedel bogovec.

»Pa še po Matevžu,« je pripomnil baron in hitel navajati:

»Pot, resnica in življenje...«

»Janez.«

»Nebo napolnjuje in zemljo...«

»Jeremija.«

»In tertio Regum.«

»Jeremija.«

Sluga je odločil, da v Jeremiji in knjigi kraljev. Baron je navedel manj izrazito: »Vse, kar živi, živi iz Boga in je z Bogom pomerjeno, kakor da ni.«

Bogovcu je odreklo.

»Izaija,« je povedal baron. Bogovcu je znova zalila rdečica obraz. Ljutost se je vnemala vanj. S slike, kjer se je svetilo orožje filistejskih bojcev, so mu begale oči v plahi in osupli obraz baronice drugarice. Slej ko prej je baronica povešala oči. Bogovca je zbolelo:

»Ne hini brezbržnosti, poluverka. Preden si vstopila, ti je glupi razodel, kaj bo vprašal. Saj je še stražarju, da odpira kakor bi čaral. Vsaj hini ne, če glumiš. Prigrustnejša si.«

V svoji boli in iz jeze, ki mu je rastla v oči in žile, je sunil: »Nunc de novissimo!«

Pogledal je baronu v lice in spoznal, da se ni bil pripravil za pogovor v tej smeri. Zato je tem živahneje začel navajati.

»Izaija, Ecehijel, Danijel, Marko, Janez in Pavel. V drugem Tesaloničanom. V drugem Timoteju. V drugem Petrovem. V prvem Janezovem. V razodetju, trinajst, štirinajst.«

Baronu so se ježile obrvi.

»De Deo omnipotenti, factore?« je vprašal.

»De novissimo,« je rekel bogovec, »čigar znamenje je enajsti rog.«

Baron je neprisiljeno zazeval in prikimal. Baronica je dvignila svoje blede obličje. Že je navajal baron:

»Mulier... circumdata purpura... habens poculum... et in fronte eius nomen scriptum: Mysterium.«

»Babylon magna,« je nadaljeval bogovec, »mater fornicationum et abominationum terrae...«

»Cecidit, magna cecidit,« je kakor pri papežniški božji službi zapel v baronu znova prebujeni localis. Bogovec je udaril kakor za pečat:

»Rim s papežem, svečenjem in zaduštvom... Antikrist.«

Saj sam ni vedel, kako se je bilo vzelo vanj, bridko do besnosti, in je moral žalostiti in je žalil. Baronici je trenutno zadrgetalo ob ustnicah. Nagnila se je k baronu. Silila se je, da bi se samo rahlo porogljivo nasmehnila, a se ji je trdo lice spačilo:

»Iz Martina,« je rekla proti strežniku s konkordanco, »iz bogovca, ki ga ni v knjigi.«

Kakor se starši začudi nad otrokom, ki je zinil sredi med pogovor odraslih modro mimo svojih let, tako je osupnil baron ob ženini besedi. Prikimal je. Hvaležno je nagnila glavo in rekla:

»Ali ne bom nadležna?«

»Nisem apostol,« je odvrnil vedro soprog, »da bi karal: taceat mulier. Govorite. Kaj ste hoteli vprašati?«

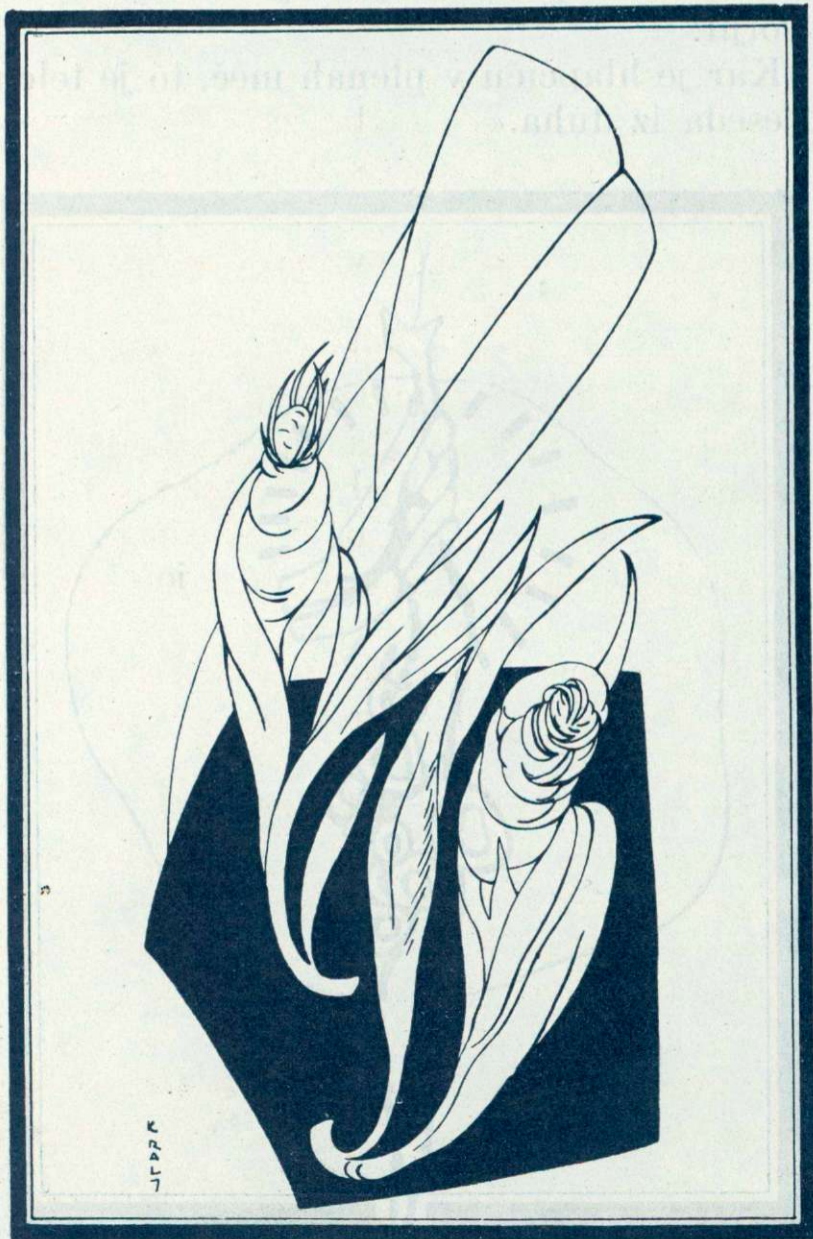
Baronica je globoko dihnila. Nekaj bolne rdečice ji je obrobilo lice. Pogledala je trpko s stisnjenimi obrvmi v bogovčev obraz:

»Toliko čujemo o Antikristu,« je rekla, »dajte, povejte že, kateri je vendar pravi zadnji. Ali je bil prvi za Martinovega hlapčevstva ali je Klemen, ki še nosi krono? Pavel, Pij, Marcel, Gregor? Prvi, tretji, deveti ali štirinajsti?«

»Vsi,« je jeknil bogovec hripavo. »Vsi so iz enega kraljestva.«

Čudna žalost je rastle vanj. Na tešče použito vino je burilo njegovo kri. Obraz papežniške otročnice mu je bil prigrusten. Mimo duše mu je šlo, kakor je videl ženo klečati pred razpelom otročnic. In še iz žalosti in sle, kakor se mu je spovračala v blodnost sanj, je trpel.

»Zdaj, Jezabela,« je občutil, »zdaj bom videl, kakšna je v tebi moč iz novih menihov in kolika si iz krvi in Eve, ki je prva grešila. Bom videl, kolika je vera žensk v moje bogovanje, ko sem norški. Za nadležnost te ure in še treh, ki so mi iz tebe nenavidne.«

Plaho je strmelo vanj dvoje otroško začudenih oči. Bila je baroničina drugarica. Bogovec ni hotel videti. Hotel je videti Dalilo, kakor je bila bojca Samsona uspa-vala in na odici ujela.

»Vsi so iz enega kraljestva,« je ponovil. Prečudno kakor glumcu mu je bilo in je govoril ponarejeno tožeče dobrohotno:

»Iz krone so v tri gubé. Pravega pa še ni. A njegov red se je približal. Iz otročnice te ure se bo rodil.«

In kakor da mu je težko govoriti, a da je res videl in trdno veruje, je hinil, bogoval:

»Imel sem videnje — ali iz nenavidnega, kdo bi razložil? — in je bila žena pokleknila pod razpelo otročnic, da bi sinu spočela. O, da ni nikoli prosila! Iz tiste žene bo v zšel...«

V težek molk je jeknila bogovčeva beseda. Prezirljivo se je obudilo v baronovem licu. Baronici pa so posinele ustnice. Njeno obilno otročniško telo je omahovalo na stolu, ustnice so lovile sapo. Iz strašne tesnosti je zaklicala:

»Here, meyn Gemahel. Ich sterbe.«

Onesveščeno jo je ujela drugarica v roke. Baron in sluga sta planila. Bogovec si je vrgel roko čez oči, da ne bi videl. Omahnil je iz kemenate na hodnik in mrmral ubito: »Ali si spet zmagala, ti sladka v svoji nemoči? Jezabela? Judita? Prekleta, blagoslovljena!«

Žalost ježne živali je vstala v bogovca in ni ugasnila ves dan do mraka in ni zaspala vso noč...

* * *

Viharji so bili ugasnili ob mraku. Noč je bila gluha. Težko je ležalo nebo nad zemljo, brez zvezdâ. Grajski psi so tulili v strupeni mraz mrakov. Oglašali so se jim psi z Britofa in Suhe. Ali so duhovine slutili, ki vstajajo v grozo in greh in še za znamenje? Ali so bili budni zaradi volkov, ki so bili vzšli od koroške strani v gozdove, za nov strah ljudem, še za eno znamenje, da je red blizu in konec sveta? Bogovec je trpel ob knjigi in v samoti. Ali je res ni moči v vinu, da bi ogrelo, duhovino prevpilo in lajave pse? Zakaj ni veselja v knjigi, da bi razodela, kakor mu je stokrat za mladih norških let?

Bogovec je še odprl in bral:

»Hvalimo naše očake in slovite kroto v njihovih rodovinah. Veliko slovečega je

storil Gospod od začetka nad njimi...«
»Henoh, Noe, Abraham,« je štel bogovec v motni otopelosti vina in žalosti. »Mojzes, Aron, Pinehas...«

Tesnoba je spadla z duše, oči so videle, kakor so želele. Samota sobe se je razklenila in je bil prostor kakor kraljevski hram, visok v zvezde, širok in dolg v solnce in jutro. Ob dolgi mizi so sedeli nešteti, slovesni, resni, sveti, tovarištvo nebesko vseh bogovcev in orožnikov čiste besede. Spregovoril je prvi iz čisla in je rekel:

»Hvali, neplodna, Gospoda! Več boš otrok rodila kakor žena, ki ima moža.«

»Izaija, sin Amozov, strašno zgovorni, bogovec šestdesetih let,« je vedel predikant ves vdan, kakor da mu je vernih srenjo blagoslovil. »Vzdajem čast imenu tvojemu. Tvoja leta, moja leta.«

Že se je oglasil drugi:

»Strašno se godi v deželi. Bogovci oznanjajo laži in farji jim ploskajo in mojemu ljudstvu je vseč...«

»Resnico golčiš, sin Helkijev,« je pritrjeval bogovec. »Za bridko besedo so te pojali in kamenjali. Jeremija, daj še meni od svoje besede, da bo kakor meč in bo njena jeza razpihala zoprnike.«

Začudeno, trpko in nevoljno se je oglasil tretji:

»Kako se morejo lagati: Gospod govori, ko vendar jaz nisem govoril!«

Bogovec je vedel:

»Videc močni, Buzitov, s trdim čelom in okorno voljo! Veruj mi, da sem goreče iskal, kako bi ti bolj sličil.«

Poslušnil je ves poln veselega tovarištva v prečudno pesem treh drugih in jih je ločil in poznal: mirnega Moškega, ki ni znal ne laži ne hinenja, še iz najgloblje ljubezni nobene besede preobilne; močnega Temnega, ki se mu je čelo gubilo v bridkosti misli; sladkega Nedolžnega, serca z glasom in ognjem polnice, preden je spoznala moža. Spregovoril je prvi, Hebrejec, človek:

»Resnico bom povedal: Verujte! Gori poročete: vzdigni se in vrzi se v morje, in se bo vzdignila in vrgla v morje.«

Rekel je drugi, rimski mestjan, veliki Popotni:

»Iz vere v vero! Kakor je pisano, da pravični živi iz vere.«

Ogrel se je tretji, bogoslovec, videc vseh vidcev:

»Tisti so, ki so prišli iz velikih nadlog in so svoja oblačila oprali v krvi Jagnjeta...«

Šum nevidnih kril je pel v prostoru; neznan vihar v nepoznanih lesovih. Bogovec je tonul v gladkem in nemem pričakovanju neizgovorjenega hrepenenja:

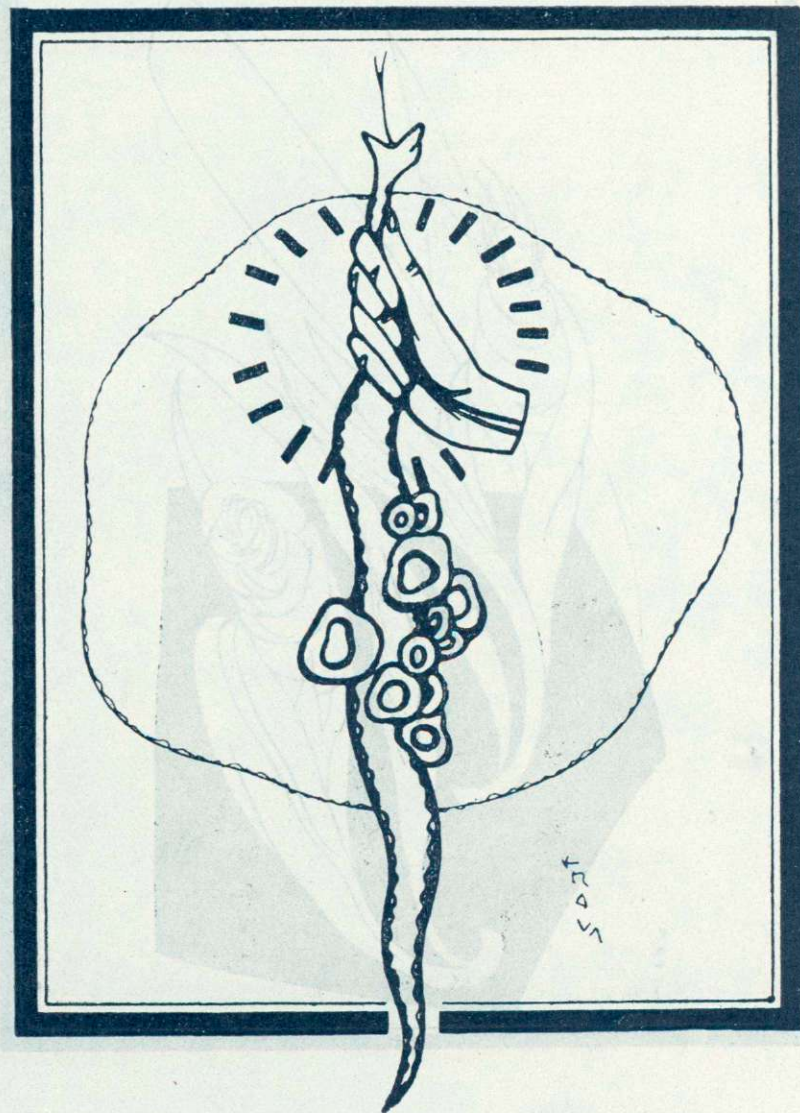
»Sodec večni na mavri! Ali še ni red, ali še ni?« — — —

Iz pričakovanja ga je vzbudil nov glas, da je oči odprl in je videl in je bila navadna človeška kremenata s težko mizo, težkimi stoli in težkim neprozornim steklom v oknih. Krog mize so sedeli resni, trpki; suhi in debeljaki, bradači in golci. Ob vsakem je bila knjiga odprta in ob knjigi križ in vsem so gibale desnice s pisalom, kakor da režejo v les in se snažijo s snago Jagnjeta, ki je premagalo zmaja: Primož, Jurij, Adam, Gašpar, Boštjan in Peter. Trdo je stegnil roko Primož in rekel:

»Papeževi sledniki, novi menihi, seme hudičevo, slovenski pišejo.«

»Dvorezen meč smo nabrusili,« je zapel zateglo Boštjan. Jurij se je živčno vznemoljil:

»Kar je hlapčiču v plenah meč, to je telcu beseda iz duha.«

Adam pa je vzdihnil ponižno, vdano:

»Iz bukovskega so kroti modri.«

»Eno samo vedo,« je ugovarjal trdo Gašpar, »compelle intrare.«

Peter Kupljenik, sosed Gašparja Rakovca, se je kakor pijani lahkomišelno zasmeljal:

»Z usti in besedo bomo obljubili, pa bo.«

Kakor na nevidno znamenje so klonile trudne glave, kakor v skrit, pridušen jok.

»Prijatelji, drugovi moji,« je trpel bogovec. »Skupaj ostanimo.«

Kakor onim drugim je tudi njemu klonila glava in kakor oni je govoril z njimi in za njimi:

»Militantes habent...

...reges et caesareos...

...titulo ecclesiae incantantos...«

»Memor esto mulieris...

...ebriae de sanguine sanctorum...

...in cuius fronte scriptum: Mysterium.«

Strašna tesnost je stisnila bogovcu sree. Ihtel je sam vase. Tedaj pa se je vzbudila obenj pesem, tiho, tožno, zategnjeno:

»Minila je že strašna noč,
iz teme je postala luč...«

Prebila se je v tujo besedo in dopela:

»Wir danken dir, du höchstes Gut,
daß du uns die Nacht hast behut.«

Bogovec je dvignil obraz in zastrmel. Ob mizi so sedeli novi ljudje, gorečniki iz njegove srenje: baron Adam z okrutno šalo svinjine, sodnik Junauer, ki je prestal turn in vozo, debeljak Krištof Schwab, ki je bil cerkljansko župnijo izgubil, pisar Andrej Solnce, mestjani Banko, Piber, Zemljak.

»Orožniki moji verni,« je zahrepenel bogovec in občutil težko, da ne razume, kako more to biti, da so še vedno za isto mizo, kjer so bili davno sedli in se dvigali s težkimi vrči in mu vzdajali srečo v novem stanu, baron — starešina, sodnik — tast, vsi drugi — svatbeni gostje...

Strašno je vzrastlo spoznanje v bogovca. Planil je ob družbi in zaklical sirovo:

»Pijanci! Vstanite že. Agnes ist todt.« ...

* * *

Od grajskih hlevov se je budil petelinji klic. Lajavi psi so spali. Bogovec se je dramil. Medel, neznan svit mu je polnil

stan. V mehkiem dremotnem polusnu je šel za opravkom svojega novega dne, kakor je bil po grajskem vratarju naročil poslom v gradu, da se zberejo v molilnici. Vstalo je iz katekizma predenj in je s prečudno slastjo videl kakor v sliki: Iz daljne neznanne samote in pustote je rastla visoka gora. Oblaki so ji zakrivali vrh, gromovi so pljuskali ob njo in užigali strele. Kakor pod strašno streho je stal prav pod gromovi samotni človek in trepetal. Iz gromov je pisalo v kamenite table. Sunkoma, strašno je grabilo in se je kamen vdajal kakor vosek: enkrat, dvakrat, trikrat in še četrtič, petič, šestič, sedmič, osmič, devetič, desetič...

Nizko pod gromovi, v solncu in sopari poludne pa se je svetilo zlato tele na oltarju in blodna svatovščina je vrela ob znamenju. Ko je duh pisal v kamen, je meso streglo sli, darovalo Baalu in tonulo v lajnu...

»Pinehas, kje si?«

Bogovec se je trudno zganil. Nepojmljivo tuja, grozna je bila slika. Kdo bi gledal? Kdo bi umel? Kdo prenesel? Bog govori, a meso streže sli in tone v lajnu... Ali je res vse to tako tuje? Ali ni v vsakem človeku in še v svetcu prav tako iz dneva v dan? Kako je pisano? Du bist nicht begern deines heiligen weibes! Kako se oglašča iz krvi: „Nichts Lieberes auf Erden...“

Bogovec je zastokal:

»Vnd füre mich nicht ynn versuchunge!«
Kakor za sladko tolažbo je vstala nova slika in je bila gora, odeta v dan in solnce in cvetje. Nепreštete množice so bile posedle ob holmu, v senco oljk in trt. Na gori je sedel človek. Ni pisal v kamen. Ni grmel, skoraj prosil je, sladki vabec in vodec:

»Ko pa molite, nikar veliko ne govorite kakor malikovci...«

»Gospod, učenik,« se je vnemal bogovec. »Sam si sodil, kdo so poluverci. Zaduštvo imajo, svečenje. Osem ur so dolgi za pridigo na veliki petek. Jaz pa sem, kakor sam hočeš, in molim in učim, kakor si rekel, naj rečem: Oča naš, kir si na nebesih...«

Čudno blede je sinilo jutro v bogovčevo molitev in je vstal in je šele zdaj vedel, da je svetloba, ki je ni bil vajen, iz snega.

Oblekel se je naglo in šel v grajsko molilnico. Našel je zaprta vrata in prostor prazen. Sedel je v stol za grajske in čakal. Čakal je dolgo. Samo enkrat so zaškrtale duri. Dvignil je glavo. Ženska z nizko zagrnjenim licem je stala v dremotnem kotu. Bolna jeza je obšla bogovca.

»Vzemi in podneti, bogovec,« je občutil iz starke, ki je v gradu ogenj netila, »vzemi od žerjavice, ki je ni. Čemu si še tu? Jezabela je zmagala, še lajave pse bo pregovorila novim menihom in svečenju.«

Potem pa je vprašal edino, ki je bila prišla k nauku:

»Ali veruješ?«

»Verujem,« je dahnila ženska plaho, komaj slišno.

»Povej na glas, kakor veš,« je zahteval trpko. Ni odgovorila.

»Ich gleube . . .,« je pomagal in je govorila za njim.

»V Boga Očeta, stvarnika.«

»In Sina njegovega, ki je zame umrl in me odrešil.«

»In v svetega Duha, ki me je posvetil.« Umolknil je za trenotek. Nato je vprašal bridko:

»Zakaj se kriješ? Kdo si? Ne bom te karal, da si nevešča. Vsaj prišla si, da se naučiš. Razodej se!«

Žena je spustila ruto. Bogovec se je osuplo zganil.

»Lotrica, grajskih konjarjev obnožnja,« je zamrmral bridko. Žena pa je zdrknila na kolena in začela jokati. V bogovca se je vzelo prečudno, nepojmljivo. Bilo je gnusno in mu je hotelo vzrasti v jezno psovko; bilo je še dobro, iz čudnega usmiljenja. Saj ni hotel učiti, a je govoril, kakor da boguje najvernejšim, najvrednejšim, vsem tistim, ki so mu bili ponoči v snu vstali za veselje, veliki bogovci in sveti učenci, prijatelji njegovi in pokojni orožniki. Govoril je iz živega občutja svojega prvega jutra v medlem snežnem odsvitu o gori, katero so bili gromovi prekrili in je iz temá pisala roka v kamen kakor v vosek, govoril je, o gori v solncu in sencah oljk, kjer je sedel sladki vabec in vodec in učil moliti: Oča naš, kir si na nebesih . . .

V grajskih hodnikih so posli posluhnili za bogovčevim glasom. Vrtar se je čudil:

»Ali praznim stenam uči?«

Žena pred bogovcem pa je venomer klečala, poslušala, verjela . . .

»Ponovi, če zdaj znaš,« je velel bogovec.

»Ich gleube!«

»V Boga Očeta . . .«

» . . . in Sina . . .«

» . . . in svetega Duha . . .«

Bogovec se je dvignil iz molilnice. Zoprno ga je zbolel vonj nemarnega lotriškega telesa. Trpko je občutil iz učenika Martina:

»Sadlo prašičje! Srečno je v lajnu, ne ve za smrt.«

Žena se je dvignila za njim in zabredla z Brda v sneg proti gozdovom. Sneg ji je močil krila. A bredla je vse vedreje, zajemala v zamete in vzšla pred žalostno kolibo pod polji na Beli. Ko je bredla v zadnji del poti, se je oglasila v čudno pesem:

»Ich gleube, gleube, gleube . . .«

Do tistih mal je pela drugače:

»Im roten Klee, im grünen Gras,
wo unser beider Bette was . . .«

* * *

Bogovec je strmел iz svoje samote čez polje. Iz snegov je rastla ena sama senca: razpelo otročnic. Potni človek se je bil izgubil predenj, norški Tilen Čatuljica iz Kranja, ki je stražo stregel nebeški gospe. Stal je pod križem in je videl, da je sneg iz vetra obmetel ves lik ubogega mrtvega telesa. Tilen se je povzpел na križ in otepel sneženi ovoj in zdrknil vesel na tla in govoril:

»Kaj ni zdaj boljše? Takole skrbim za Te, kolikor morem in kakor sem obljubil Tvoji svetli materi v roženvenški cerkvi. Ne pozabi ji povedati, ko se vrne s Turškega.«

Nato je brodil Tilen vse prek polj, da bi gaz našel. Našel je in prišel srečno pred Dvor k sveti Katarini. Sredi snegov je bil prinesel župniku resno posvarilo, ker je bil dovolil predikantu Knaflju blagosloviti hčerini grob na Suhi . . .

Bogovec pa je dvomil:

»Ali imajo srečo, ki žive iz duha?«

Ni doumel, ni vedel, da je sreča iz pridige na gori v solncu in oljkah, pa še za ženico, ki ogenj neti, pa še za obnožnjo, ki sneg brede, in še v preprostem, ki stražo streže žlahtni gospe roženvenški . . .

ZNAMENJE NA NEBU.

FRANCÈ VODNIK.

V mesečinski noči sem stal na krovu ladje moje samote
in se pogovarjal v nemi govorici sam s seboj,
ne videč znamenja na nebu. —

Vzdramil pa sem se vsled klica in sem se ozrl.
Angel v belem oblačilu je stal poleg mene in je molče pokazal
znamenje na nebu; a ni bilo znamenje križa,
temveč borbe in zmage: meč in palmova mladika.
Vztrepetal sem ob tem pogledu kakor trst v vetru
in se zbal; a že me je prijel za roko nebeški seraf
in me peljal med prikazovanjem mnogih znamenj
skozi skrivnostno razsvetljeno pokrajino pojočih
rodov na kraj borbe angelov z demoni.
A nisem videl vojščakov, od prvega dne življenja
med seboj se borečih pred obličjem božjim,
in nisem čul glasu žvenketajočega orožja!

Le angel, ki me je vodil, je iznova pristopil k meni
in mi zakril bolne oči z rokami.
In čudovita, razkošna luč se je razlila krog mene;
a ko sem skušal odpreti oči, da bi videl, sem bil slep.
In doumel sem tedaj besedo v Knjigi, da bo le slepim razodeto
prorokovanje novih dni; a govorno bo v znamenjih,
kakor je bilo prorokom od začetka vekov. —

Kraj borbe ni na zemlji, a tudi ne v nebesih.
Borba se bije in odloči med nebom in zemljo
in bo končana v noči strašnih poročnih skrivnosti,
ko se nebo in zemlja poljubita v srcu človekovem.

In kraj zmage ni zemlja, a tudi niso kraj zmage nebesa.
Pisano je namreč v knjigi Janezovih videnj: novo nebo in novo zemljo
bo ustvaril Gospod vojnih trum za prebivališče onim,
ki bodo izvoljeni — svatje na poslednji ženitnini!

MAGDALENA.

DEBELJAK TINE.

V gneči ljudi sem se vila... Sopara težkih teles
mi je razgrevala kri... O, kako mi v žilah je bila!
In strašne poglede sem vpičila v tvoje oči... Beli smehlaj nebes
je božal iz njih — (o, bele rôke mamice moje nekdam —)

in v dušo sem svojo kot balzam ga vpila,
kot olje na rano gorečo... In spet si potopil se v gnečo ljudi.
O, dragi neznani, zakaj si umaknil oči?
Moja duša je težka, težka... In kje je tvoj beli sijaj?

NA POHODU.

SILVESTER ŠKERL.

1.

Pojdimo natihem — s svečo,
roko pred plamenom —
v burjo. — Je naš korak
močan?

Bog nas je videl vse.
Za nami pot se razblini
v nič. — Je naš korak
močan?

Pred nami gre pot navzgor.
Srce jo nosi — nevaren
mostič. — Je naš korak
močan?

2.

Truma smo — milijonska —
indijski vrt brez konca.
Kakor da seva ogenj
iz nas.

Mi vsi, ki smo rojeni,
mi vsi, ki na svetu smo,
mi vsi, ki ljubimo sebe —

korakamo, korakamo
v vrsti naprej in naprej.

Kjer temelj leži — smo si
enaki.

3.

Obraz, ki te srečam
na vogalu vsak dan,
in ne vem si predstavlja ti
te —

obraz, moj obraz,
ki te srečam vsak dan
na vogalu, pokaži se
prav!

Da te poljubim najprej,
da te pogledam nato,
in da naposled
odprem srce.

OBRAZI.

CIRIL JEGLIČ.

BOG SE NAS USMILI!

Milostni gospod se je nanagloma
sprebudil ter se hudo razjezil.
Vso noč so ga bile mučile nepri-
jetne sanje. »Ti prekleta agrarna refor-
ma,« je rekel, »vse je fuč! Mati, slišiš?
Z Benetkami in Egiptom ne bo letos nič!
Pa ti bo že Rolf kakšno velblodjo dlako
prinesel za spomin. Haha, čuješ, mati?«
»S teboj že tako ni nič! Feldvebelj debeli,
si sploh še za kaj na svetu? Za nič nisi,
za nič!«

»Ja, ja,« se je zdehnilo gospodu, »ti boš
pa doma ostala, milo se boš jokala!«

»Molči!«

»Bum!« In gospod se je še bolj razgnevil.
Kakor nalašč je zdajci zalajal pes pod
gradom.

»Ho, ho, hudiči!« je planil gospod s po-
stelje. »Anton, Jakob, hoj! Lena!«

Kar strepetala je dekle pred vrati in brž
vstopila. »Milostni —?«

»Kaj sem rekel, Lena! In kje sta pote-
puha?«

»Jakob pospravlja dvorano, Anton je še
v mestu, milostni gospod!«

»Ho, ho, krasno! In Astor pa bogvekje!
Marš po psa! Vsi po psa, mrcine!«

»Lena, zajutrek mi še preje prinesi!« je
velela gospa.

»Nič! Najprej vsi po psa!«

Lenka je pogledala gospo, zajecala: »Mi-
lostiva —«

»Po psa, pravim!« je zakričal gospod.

»In če mi ga brž ne najdete, naj vas
vse skupaj —!« Bumf! je vrgel svečnik
ob tla.

Ko od gromske strele je zropotalo po
vsem gradu in so zleteli ko splašeni backi
na vse strani: junaški Jakob in Lenka
majhna, ki ji je šlo na jok, kočijaž Gregec
in Micka in Katra in še dobrosrčna gospa
oskrbnica je zajavkala odnekod: »Astor,
preljubi Astorček, kje pa si, oh Astorček!«
Astor jo je pa že popihal bogvekam; še
bevsknil ni več.

»Astor, Astor!«

Kar obupala bi, uboga Lenka! Tam pod
borovcem koncem drevoreda se je sesedla
na klop ter bridko zaplakala.

Pa se je nenadoma sklonil do nje drugi glas. »Lenka,« je rekel, »kaj pa jokaš! Ali ne veš, da te rad imam?«

Drhteč se je ozrla v Janeza in solze so ji tekle po zardelih licih. »Janez, Bog se nas usmili!«

»Eh, kaj bi! Kaj nama mar te pasje zgodbe! Ali se res bojiš gospoda grajskega, čeprav si moja, Helenček moj?«

»Nič, nikogar se ne bojim!« Pa je vendar še plašno pogledala tja gor v tisto grajsko okno, široko odprto.

A milostni gospod je stal pri oknu, treslo ga je od jesenskega jutra in zdehalo se mu je, ter ni videl, kaj se godi pod borovcem. Gledal je na cesto, koder je glasna tropa puric prihajala v grad. Lice se mu je zjasnilo, ko je uzrl te debele purice, in je veselo tlesknil:

»Ho, hrvatske curice, živele nam purice!«

SMRT JANEZA ZAPLOTNIKA.

Milostna gospa so se vračali iz grajskega loga in Buc je šel poleg njih. Sinje oblačilo se jim je svetilo od večernega solnca, v prenežni ročici so nesli košarico in bingljali in so sladko vpraševali: »Buc, Buc, jih boš, gobe?«

Buc je pa molčal; tudi gospa so umolknili ter se ustavili v dvorišču pred hlevi. »Hu, kako to smrdi!« so rekli. »Škandal!« In so glasno poklicali: »Oskrbnik! Kje pa ste, oskrbnik?«

Ko mrtvo je bilo na pristavi, nikogar od nikoder, le ondi pod napuščem je čvrčalo par vrabcev nad gluhim Gašperjem, ki je v kotu tam pletel koš iz vrbovine. In so se ogorčili milostna gospa. »Oskrbnik, Culiga, Luka, kje si, golazen!« Jezno so zapiskali na srebrno žvižgalko: fuj, fuj! da je dremavi Buc kar poskočil od strahu. Gospa so ga pa brž pobožali, ljubezni vrednega Buca, v gobček so mu dihnili in so ga potolažili: »Pe, pe, nič se ne boj, ti moj korajžni fantiček!«

Takrat je zaštorkljalo odzad iz hleva in se je prikazal stari Franc; trdo je nabijal v gramoz s svojo hromo nogo. Oddaleč je snel klobuk pred milostno gospo ter je stopal ubog in ponižen, da poljubi roko prevzvišeni gospodarici.

Gospa so se ozrli v kócasto glavo hromega Franca, zastudilo se jim je pred

tem pokvečenim človekom in so osorno izpregovorili:

»No, kaj?!«

France je obstal; usehle oči so mu utripale od nemirne žalosti ter je javil, ko da se mu je odkrnilo iz duše:

»Milostna gospa, umrl je!«

»Kdo je umrl?«

»Janez Zaplotnik je umrl.«

»Kdo je to Janez Zaplotnik?«

»Vaš hlapec je bil. In je ravnokar umrl tamle v hlevu zraven tiste jetične krave. Kri je bruhnil. Zdaj v stelji leži in še sveče mu nihče ni prižgal.«

»Hu!« so pomislili gospa. Ter so rekli in naročili: »Neprijetna reč. Oskrbniku povej! In da ne bo kakšnih neumnosti! Povej tudi oskrbniku, da tu na dvorišču strašno smrdi! Škandal! In logarju povej, naj pazi na vidro; same ribje čeljusti leže ob potoku! Si razumel?«

»Sem, milostna gospa.«

Nato so se gospa okrenili, sinje oblačilo je zardelo od večernega solnca; in so odšli skoz park proti gradu.

»Buc,« so še rekli, »Bucek, ali se še kaj bojiš?«

Franc je pa še stal in zrl za odhajajočo gospo; v dušo ga je speklo in ga streslo ko sama bridkost. »Ko Devica Marija v majniškem oltarju so ta gospa oblečeni,« je vzdihnil, »in vendar, vendar — ali nimajo nič srca?«

Potem je šel, trudoma, napol ubit, da poišče svečo in jo prižge Janezu Zaplotniku v smrtni spomin.

JAZ IN MOJ HUDOBNI JAZ. TONE SELIŠKAR.

I.

Vijolica je zadišala pod mojim oknom
in solnce se je rodilo nad menoj.

Senca je v luči splahnela,
ptička je pod lučjo zapela
in vse je kakor nekdanj:
Lepo in svetlo,
rdeče in belo —

Maj.

In v maju rože cveto —
in jaz cvetim
in sem roža.

II.

Nekdo se mi je zasmeljal.
 Od gora je odmeval smeh
 kakor krohotajoči se greh
 in je vsul žveplo na svet.

Zavili so se listki,
 upognili so se listi
 in roža nisem več.

Smeh — — —

Tik za menoj je bil:
 Velik,
 širok —
 in je bil kakor jaz.
 Zrcalo? Ne!
 Brat moj —

Stoj!

Morilec!

Omahujem.

Mati, podpri me!
 Žena, objemi me!
 Sin moj, poljubi me!
 Strah,
 velik,
 širok.

Jokam. In smeh-strah je za menoj.

III.

Dvignil sem prste z objokanih oči.
 Kdo si?

Gledam:

Človek —
 obraz je moj,
 moje telo
 in v obrazu smeh
 in roža v njem —
 črna, požgana.

Zamahnil sem z nožem — — — — —

V nič je udarilo jeklo.

In smeh je izginil
 ko senca v me.
 In v meni je človek,
 je smeh, je krohot,
 je žveplo,
 je strah.

Mati, reši me!

Žena, objemi me!

Sin moj, poljubi me! —
 mene je strah.

ANUŠKA IN JOŠKO.

MATIJA MALEŠIČ.

(Prekmurski motiv.)

Na Goričkem se smeje ob beli cesti
 bela krčma. Po oknih cvetejo pelag-
 onije, po oknih dehtijo nagerleni,
 po oknih se šopirijo rožmarini. Cel dehteč
 vrt so okna bele krčme.

Na Dolinjskem se baha ob beli cesti po-
 nosen bel dom. Po oknih ni pelagonij,
 ni nagerlenov, ni rožmarina.

Četudi ne pošlje oče Joška na Goričko —
 če ga pošlje kam po Dolinjskem, če ga
 pošlje kam na Ravensko — Joško križari
 po ravnih belih cestah dolinjskih, Joško
 križari po ravnih belih cestah ravnih,
 Joško pripelje vedno navkreber pred belo
 krčmo na Goričkem.

Anuška boža pelagonije, neguje nager-
 lene, zaliva rožmarinom. Jošku se vidi,
 da je sama roža med rožami.

»Za koga neguješ nagerlene?« vpraša
 mehko in stopi proti oknu.

»Ne vem!«

»Komu podariš kito rožmarina?« Joško
 se nasloni na okno, ji gleda v modre oči
 in mu je mehko pri srcu.

»Tudi še ne vem!« Anuškina ličica božajo
 nagerlene, oči božajo Joška.

»Srečen, kdor jo dobi!«

Anuška ne odgovori.

»Kako lepe rože imaš! Kakor nobena
 druga.« Joško iztegne roko in hoče po-
 božati nagerlene.

Na vratih krčme zakliče oče: »Ti, Joško?«
 Joško naglo odstopi in da konjema jesti.

»Po poslu, po poslu! Tu sem se oglasil!«

»Tak vstopi vendar!«

Joško vstopi in mimogrede kradoma po-
 gleda na okno. Anuškin obraz ga po-
 zdravlja izmed rož.

Oče je moder, izkušen in veliko govori,
 Joško je mlad in neizkušen. In poslušaj . . .

In poslušaj . . . In misli, misli, misli . . .

Joško bi moral pogledati h konjema.

Ali čemu je pri hiši hlapec?

Oče gre naročiti hlapcu.

Joško premišljuje, premišljuje. Vseeno bi
 pogledal h konjema. Kaj ve hlapec, kako
 sta naučena in kako jima prija.

V veži ga sreča oče. Vse je že opravljeno.

108 Vrneta se v sobo.

Oče pripoveduje, pripoveduje, Joško poslušaj in misli, misli.

Joško mora domov, da ga ne zaloti noč. Daleč je dom tam na Dolinjskem.

Počasi seda Joško na voz. Anuškinih oči ni med rožami na oknu. Korakoma stopata konja, Joško zre na voz, da li ni česa izgubil. Anuške ni pri oknu. Joško ustavi konja in skoči z voza. Zadnje kolo nekako čudno škriplje. Anuške ni na vrtu.

Ko veter hitita vranca navzdol po belih goričkih cestah, ko misel plavata po ravnih dolinjskih cestah proti domu.

Ko na perotih belih golobov hite Joškove misli nazaj na Goričko in obkrožajo belo krčmo, božajo pelagonije, nagerlene, rožmarine po oknih, gledajo v modrih očeh svoj obraz.

Na prsih pa Joško nima pripetega rdečega nagerlena, nima pripetega zelenega rožmarina.

Na Goričkem ima Anuška svojo cerkev, na Dolinjskem ima Joško svojo cerkev. Napravita pa tako, da gresta v Soboto v cerkev. Anuška gre v svojo cerkev. Joško gre v svojo cerkev.

Po maši ne počaka Joško pred cerkvijo, da se pomeni z znanci, kaj ga je privedlo sem in kako je tam na Dolinjskem. Joško hiti k drugi cerkvi.

Anuška stopi ko slučajno iz gručice.

Joško obstoji ves prevzet. »Kako si zala! Ko da misliš na svatbo!«

»Čigavo?«

»I, svojo! Čigavo drugo? Ko nevesta si se nakitila!«

»Za svatbo je treba i ženina!«

»Ti, ti ga težko dobiš...« Joško pozabi, da drži že od prve besede Anuškin roko in jo vedno krepkeje stiska.

Anuška se boji ljudi, ki bi lahko zapazili, in mu jo izvije. »Tako mi stiskaš roko!«

»Če bi pa jaz bil rad ženin!«

»Ti?!«

»Jaz! Nihče drugi ne sme biti! Nihče, nihče! Samo jaz!«

»O, kako samozavestno!«

»Anuška, po tvojih oknih cvetejo rože kakor nikjer drugod. Na naših oknih ni rož. Tako pusta so in prazna naša okna! Tako bi rad, da so tudi naša okna zelen in cvetoč vrt.«

»Podarim ti jih nekaj, da si okrašiš okna.«

»Anuška, ali bi ne hotela sama prenesti svojih rož na naša okna?«

Joško skuša doseči njeno roko. Anuška jo odmika. Ljudje ju obkrožajo.

»Anuška...«

»Kaj pri vas nimajo dekleta rož po oknih?«

»Imajo! Ali tako lepih, ko so tvoje, jih ni.«

»Gotovo so! Le bolje poglej po Dolinjskem naokoli! Kaj bi se ženil na Goričkem!«

»Anuška, kako moreš kaj takega reči?«

»Bogve kje na Dolinjskem imaš že izbrano...« Anuškinе oči ga božajo in govorijo, da tega ne verjame.

»To imam za zahvalo, da mislim dan in noč in noč in dan nate.« Joško ne išče več Anuškinе roke. Dvigne glavo in pogleda po ljudeh naokoli.

»Saj ni res! Koliko časa te že ni bilo pri nas?!« Anuška prestopi tako, da ji mora pogledati v oči.

»Da veš, kako rad bi prišel vsak dan! Kako rad bi ostal ves božji dan pri vas! Ne, najrajši bi te odvedel k nam, da bi bila vedno skupaj!«

»Vidiš jo, Anuška!« Sosedica je tako vesela, da vzbudi še pozornost drugih. »Sem si mislila, da moram koga najti, da ne grem sama domov! Si prišla peš? Z vozom?«

»Pridi zopet! Pa kmalu!« šepne Anuška in mu mehko stisne roko.

»Pridem! Kmalu!«

Joško je vesel in ves srečen. Sredi te množice bi na vse grlo zavriskal.

Joško išče in najde. Na prostranem gostilniškem dvorišču najde voz, prepričati se gre še v hlev in vidi konja. In ve, da je Anuška na semnju.

Gre k šotorom, izbere in kupi najlepše in največje srce z najizbranejšim napisom. V gneči zapazi Anuško in se prerije do nje.

»To sem ti kupil, Anuška...« Osupne. Anuškin pogled je plah, na licih ni veselja.

»Anuška, za božjo voljo... kaj ti je?«

»Anuška!« Očetov glas je skoro osoren.

Joško vidi, da ima v roki bič in da je njegov obraz mrk in neprijazen.

Plah pogled zabega na Joška.

Srce mu pade z roke na tla.

Množica potepta srce z najizbranejšim napisom.

Voz priropota pred belo krčmo na Goričkem. Krepka roka nategne vajeti, da se konja vzpeta na zadnje noge.

Med rožami po oknih ni Anuškinih oči... V krčmi govori oče s pivci. Joško sedi sam in hodi sam pogledavat h konjema.

Anuške ni na spregled...

Ko podivjana vihrata konja po belih goričkih cestah navzdol, ko ledena zimska burja tulijo Joškove misli.

Oče pričakuje Joška na dvorišču. To ni njegova navada. Tudi ni njegova navada, da bi hodil s klobukom na očeh, z rokami sklenjenimi na hrbtu ter s povešeno glavo. »Od te strani prihajaš? ... Poslal sem te vendar proti Muri!« Mrk je očetov pogled. »Ovinek sem napravil!«
»Da ne boš delal ovinkov in... in ne mučil konj po nepotrebem, bom odslej sam vozaril.«

Žalostno povešajo i pelagonije i rožmarini i nagerleni svoje glavice po oknih bele krčme na Goričkem. Ko da pozablja gospodarica zalivati svojim ljubljenkam... Na oknih ponosnega belega doma na Dolinjskem ni rož. Pusta so okna in prazna. O, kako pusta in prazna...

Anuškin oče je trd luteran.
Joškov oče je trd katoličan.

MARINA.

JOŽA LOVRENČIČ.

Zlata cesta v morju
pelje v nedogled —
jadrnica na obzorju
išče k sreči sled.

V rožah solnce je vtonilo,
zlate ceste nič več ni,
v mraku morje je zavalovilo,
se odbilo od peči...

TOLMUN SRED TRAVNIKA.

ALOJZIJ REMEC.

»Sred travnika v večeru se srebrim,
med vrbami molčeči svit neba,
in čakam tebe, ljuba deklica,
da v mraku tajnem s tabo oživim.

Vso belo vzamem v mračni te objem
in te ogrnem v prvih zvezd sijaj,
v bežečih krogih vsak lovim gibljaj
ti plašča, ki te v njem ljubiti smem.

Nocoj te ni...« med vrbami zveni.

V polnočni uri z ljubim je prišla
in z drobno šibo vodo bičala
in šepetala: »Čuj, tolmun živi!

Ker me je prej kot ti objel,
sovražim ga. Naj čuti, naj trpi!« —
Poljubil jo je dragi na oči...
odšla sta... V temi je tolmun ihtel...

DOM.

JANEZ JALEN.

Drama v štirih dejanjih.

Čas: Nekaj let pred svetovno vojno.

Kraj: Trata, veliko posestvo na Gorenjskem.

OSEBE:

Ana, vdova, gospodarica; živi ji pet otrok:

Mirko, najstarejši, studira pravo,

Tine, drugi, je odslužil vojake,

Angela je dovršila gospodinjsko šolo,

Tončka obiskuje zadnji licej,

Stanko četrto gimnazijo.

Tonej, bratranec gospodinje.

Grčarjeva Ivanka, polgruntarska hči.

Mlinarjev Lojze, bogat posestnik, Ana mu je betra.

Miha Krčmar, sosed.

Rado Škrjanec, gimnazijski suplent.

Senoseki: Joža, France, Janez.

Grabljevki: Minica, Jerica.

Pozorišče — od gledalcev.

PRVO DEJANJE.

Pozorišče: Tratnikova hiša (družinska soba). Vhod zadaj. V desni steni vrata v kamro, v levi dvoje oken na dvorišče. Stene so slikane. — Oprava je deloma kmečka, deloma gosposka. Zadaj: na desni stoji krušna peč s čelešnikom, ob njej na sprednji strani namesto klopi otomana; na levi od vrat kredenca. Spredaj: v levem kotu miza in stoli, vse iz javora; v desnem šivalni stroj s stolom in

podnožnim stolčkom; prav ob steni cvetlična mizica z rožami; blizu nje visi brušeno ogledalo. Med okni starinska ura. Po stenah je razobešenih več slik, svetih in posvetnih, fotografije in razpelo. Nad mizo gosposka svetiljka.

Večer pred sv. Martinom.

Mirko (elegantno oblečen, nosi bradico in ščipalnik, vlaga pri mizi v ročen kovčeg popotne potrebnosti).

Ana (petdesetletna, delovno oblečena, v ruti, vstopi, opazuje sina in le navidezno nekaj išče v kredenci).

Mirko (zaklene kovčeg, si prižge cigareto in pogleda Ano).

Ana: Ali res misliš od doma?

Mirko: Saj vidiš. (Pokaže kovčeg.)

Ana: Vsaj nocoj nikar ne hodi. Jutri je sveti Martin.

Mirko: Prav zato grem.

Ana: In nedelja je. Še Tončka in Stanko prideta nocoj.

Mirko: Kako skrbiš Tinetu za parado.

Ana: Ni samo njegov god; tudi očetov je, deseti, odkar leži v grobu. Maša je zanj označena, in, če nocoj odideš, kaj poreko ljudje.

Mirko (pomolči, nato vrže kovčeg z mize na otomano): Seveda, če kličeš ljudi na pomoč, potem...

Ana: Le ostani. Saj itak ne moreš s par goldinarji na Dunaj; več pa zaenkrat nimam.

Mirko: Vedno ti gre trdo za denar. Zakaj si ne izposodiš? Tisoče dobiš na Trato.

Ana: Ne vem.

Mirko: Krčmar ti da, kolikor hočeš.

Ana: Njega ne bom prosila na posodo.

Mirko: Najprvo njega, naš varuh je. Ne vem zakaj...

Ana: Zato.

Mirko: Bi ne bilo za nas napačno, če bi se bila pred leti poročila. Oba vdovca —

Ana: O tem ne bom govorila s svojimi otroki.

Mirko (se opravičuje): Hotel sem samo reči, da je dober gospodar.

Ana: Dober gospodar bo naš Tine tudi.

Mirko: Zase. Le zakaj nisi mene pridržala doma, ki sem najstarejši.

Ana: Sedaj mi očitaš; takrat si me pa zavrnil: »Kdo bo garal noč in dan!«

Mirko: Kdaj je še imel otrok pamet. Palico bi bila vzela v roke.

Ana: Morda želiš, da jo vzamem sedaj, da boš o pravem času dokončal Dunaj?

Mirko: Mama, ti veš...

Ana: Vem, da v četrtem letu nimaš še nobene skušnje. Pa tudi to vem, da bosta najbrže morala zaradi tebe Tončka in Stanko iz šol. Ne smem misliti na to, tako me je že naprej sram.

Mirko: Tine naj bi se bogato oženil. Kaj hodi za Grčarjevo, ki nima nič.

Ana: Prav bi bilo. Pa če noče, siliti ga ne morem. Tudi jaz nisem imela bogve koliko.

Mirko: Jaaa — oče je bil sam, nas je pa pet. Ali nas je bilo treba toliko?

Ana (mu užaljena požuga s prstom): Mirko! Ali imaš še kaj vere? (Odide. Vrata zaloputne.)

Mirko (stoji nekaj časa sredi sobe in gleda zamišljeno predse, nato gre k otomani, postavi kovčeg na stol k šivalnemu stroju, sname suknjo s čelešnika, jo ogrne in pokrije klobuk; ko odhaja, sreča med vrati Tineta, kateremu se ogne nazaj, nato odide).

Tine (postaven fant, razen brk obrit, v ponošeni lovski obleki, z nahrbtnikom in puško, se okrene proti zaprtim vratom): Dober večer, gospod brat. (Obesi nahrbtnik in puško, popravi lase in se zopet pokrije.)

Tonej (starec, še vedno krepak, dasi že malo upognjen, ima še goste lase in košate brke, vse močno posivelo; nosi škornje in jerhaste hlače, telovnik s svetlimi gumbi, suknjič iz domačega sukna in obnošen kastorec; vstopi, odloži na klop puško in nahrbtnik): Lisjaka sem obesil zunaj, da se tele mehke imenitnosti ne prime kakšna dlaka. (Pokaže prezirljivo na otomano.)

Tine: No, če bi ne bilo večje nesreče...

Tonej (ga prekine): Saj je ta dovolj velika. Vselej, kadar pridem v hišo in vidim to navlako (pokaže po opravi), mislim: Tonej, podvizaj se, če hočeš leči na svoje v grob. (Sede k peči na klop.)

Tine (ne razume primere): Kako? Na svoje v grob?

Tonej: Ko sva z rajnkim tvojim očetom sadila v drvoščih, sva se pogovarjala, da bo les prav do takrat dorastel, ko bo nama treba samo še krste, če učakava svojih let, seveda. On ni učakal. Meni pa od druge strani slabo kaže.

Tine: Mara smrt zate! Če te takole trdnega dobi, do sodnjega dne še strohnel ne boš. Grča nagnojeva. Se ti ne pozna drugod tvojih šest križev, le posivel si zadnja tri leta, ko sem bil jaz pri vojaki.

Tonej: Vem, da sem; najbolj zavoljo tebe.

Tine (se začudi): Zavoljo mene?

Tonej: Veliko jih je že pozabilo v kosarni na dom, in...

Tine: ...si se bal, da bom tudi jaz?

Tonej: Res je.

Tine: Stric, to skrb ti zamerim. Dve uri sem visel navezan poleg svojega konja na manevrih na Ogrskem, ker sem preveč mislil na dom in sem preslišal trobento, ki nas je klicala. Takrat mi je pisal Stanko, da ste Lom v frato posekali. Ali veš, kaj se pravi viseti privezan? (Sklene roke na hrbtu, jih dvigne med pleča in stopi na prste.) Do smrti ne bom pozabil te sramote, in če sto let živim. (Se zopet zravna.)

Tonej: Se pa čudiš mojim lasem. Meni, ki sem z lastnimi očmi gledal, kako je padal negoden les ne samo na Lomu, ampak tudi na Kališčih in v Strminah. Samo Mecesnovec še stoji. Tudi tega ji bo izplel Krčmar, kanalija, napol zastonj seveda, ker jo je drugim sram prodajati, ta pa tako vse ve, ko je jerob.

111 **Tine:** Le kam kopni denar?

Tonej: Vprašaj. Študiranje stane, posebno, če ga ni nikoli konec. Prav, da vas je vse dala v šole; saj kmečki kruh je trd, preklicano trd. Samo: nobel, žida, žamet, dragega konja, belca, v hlev, da ga pretegnejo in prehlade in pozore za konjederca, potlej pa drugega, šarca, in zopet: hiii od gostilne do gostilne in pijmo in jejmo. Kaj takega še graščina ne prenese, nikar kmetija.

Tine: Zakaj nisi vzrojil?

Tonej: Pošteno sem. Dosegel sem pa toliko, da me še posli več ne ubogajo. Prav imajo. Če se domačemu sinu ne zdi škoda konja, zakaj bi se hlapcu smililo žrebe?

Tine: Mama bi morala ...

Tonej: Mama. Vsaka mama je predobra. In boji se za dober glas hiše, če ne bo — trbos — na vse kraje. Za kredit hiše se boji. (Vstane.) V drvoščih je rastel kredit; sedaj ga ni več in (pove mu poltiho) v posojilnicah, mislim, tudi ne več.

Tine: Tako daleč je Trata?

Tonej: Kje pa naj bo. Gospodarja nič; gospodinji dekla; mama je obupala, zanaša se samo še nate.

Tine: I, kaj naj jaz naredim?

Ana (odpre napol vrata): Pojdita jest.

Tine: Takoj prideva.

Tonej (pridušeno): Slišala je. Fant! (Se zopet razvname.) Vajete v roke in udari z bičem na desno, na levo, po konjih, in če vsi jokajo: mama, Angela, Tončka, Stanko, in če Mirko preklinja zadaj, da se bodo iskre kresale, ti bij, bij, dokler ne pretegneš Trate zopet na trdo cesto, s katere so jo zavozili.

Tine: Kako bom, revež, pretegnil, če so kolesa do pest vdrta v zemljo.

Tonej: Hrbet pod voz; na drugi strani bom poprijel jaz in z bičem po konjih; ni zlomek, da bi ne premaknila.

Ana (odpre popolnoma vrata): Se bosta v kuhinji dogovorila. Čaj se bo shladil. (Toneju.) Ti ga pa nikar ne podpihuj. (Odide.)

Tonej: Samo božajmo se; tako dolgo se božajmo, da bodo prišli (bobna z roko po klopi): Taramtatatam, — k prvemu, k drugemu — kdo da več — k tretjemu. (Sune z nogo otomano.)

Tine (ki ga to pretrese): Stric, pojdi v kuhinjo; potreben si kaj gorkega.

Tonej (vzame puško in nahrbtnik): Ali ti ne greš?

Tine: Nisem lačen.

Tonej: Rad verjamem, da se ti ne ljubi jesti. No, pa premisli, kako bi se vendarle ohranilo v Mecesnovcu kakšno deblo za mojo krsto. — Lisjaku bom že jaz potegnil kožuh čez ušesa. Drl se ne bo rad, je stara mrha. Menda sta bila s Krčmarjem istega leta rojena. (Odide.)

Tine (gre zamišljeno gori in doli; vzdrami ga ropot kočije, ki pripelje na dvorišče; pogleda skozi okno, nato urno stopi k peči, sname puško, primakne otomano nazaj, sede nanjo in navidezno pregleduje puško).

Angela (zdravo dekletke temnih las, gosposko oblečena, v klobuku, kožuhovini in rokavicah, v rokah ima zavojčke iz prodajalen, vstopi). **Ivanka** (krepko, prikupljivo kmečko dekletke, ji sledi in nosi večji zavoj).

Angela (ko se Tine ne zmeni): Kaj stražiš peč? (Odloži zavoj na kredenco, sleče rokavice in odviije majhen zavitek.)

Tine (ne da bi dvignil glavo): Je kar prav, da jo vsaj eden varuje. Če nam jo kdo ukrade, kje bomo pa pekli potice in pogače?

Ivanka: Ne bodi siten in vsaj dober večer nama reci.

Tine (urno vstane in odloži puško na klop): Nisem videl, da si tudi ti prišla.

Ivanka: Kupila sem si nov robec, pa so nama kar skupaj zavili.

Angela (obesi robec čez roko in ga kaže Tinetu): Ali ji nisem lepega izbrala?

Tine (prikupljivo): Ivanka, preveč te bodo gledali fantje.

Angela (se šali): Samo z očmi ti je nihče ne bo snedel. (Zloži robec in ga da Ivanki.)

Ivanka (se tudi šali): Vidiš, Angela, vsi so enaki. Tudi profesor Škrjanec se je hudoval, da Mlinarjev Lojze preveč gleda za tabo.

Angela (nekoliko nevoljna): Naj se. Ali mar on hodi mimo drugih s povešenimi očmi?

Tine (se čudi): Profesor Škrjanec? Povej še kaj novega, Ivanka.

Ivanka: Ne utegnem; moram večerjo kuhat. Lahko noč. (Odhiti.)

Tine in Angela (odzdravita): Lahko noč.

Tine: S kakšnim Škrjancem te je podražila Ivanka?

Angela: S takim, ki prepeva nad njivami.

Tine: Kje sta se spoznala?

Angela: Tamle za mizo, ko se je prvič pripeljal z Mirkom.

Tine (poprijemlje se ga jeza): Mirko ga je pripeljal?

Angela: Pravzaprav konj.

Tine: Torej si le prebrala!

Angela (se prične razburjati): Kaj sem prebrala? Koga sem prebrala?

Tine: Ne delaj se nevedne. Saj ti je Ivanka povedala. Še dekletce si bila, ko je mislil Lojze nate in ti tudi nanj.

Angela: Ne rečem, da nisem. Sedaj imam pa že toliko pameti, da vem, kako slabo bi pristojal mlinarici klobuk.

Tine: Odloži ga; ni ti prirastel na glavo. Če pa nočeš, ti jih pa laže Lojze kupi en voz kakor profesor enega samega.

Angela: Da, nočem.

Tine: Eee, ko bi te bila mama poslala med plevice na njivo, namesto v šole ...

Angela (ga prekine): Tebe pa gnoj izmetavat iz hleva.

Tine: Zaenkrat je bolj potrebno, da ga iz hiše.

Ana (vstopi in jih posvari): Ljudje bodo rekli, da se prepirata, tako sta glasna.

Angela: Kdo neki naju sliši.

Ana: Mlinarjev Lojze je šel konje gledat. Stopi tudi ti v hlev, Tine.

Tine: Mlinarjev Lojze? (Odide.)
Angela: Takrat pride, kadar ga je najmanj treba.
Ana (jo posvari): Angela.
Angela: No, kaj? (Vzame zavoje.)
Ana: Zakaj sta si prišla s Tinetom navzkriž?
Angela: Za nič.
Ana: Ali mar ne smem vedeti?
Angela (po kratki pavzi, mirno): Prosi Boga, da bi še dolgo ne izvedela. (Odide v kamro; vrata pusti odprta.)
Ana: Le tiščite vsak na svojo stran. Trme. (Prižge luč.)
Angela (se vrne brez zimske obleke in si popravlja pred ogledalom lase).
Ana: Ali si vse nakupila?
Angela: Ne, mi je zmanjkalo denarja.
Ana (po kratkem presledku): Angela. (Skoraj prosi.)
Angela: Kaj je, mama?
Ana: Če bo Lojze kaj omenil...
Angela: Mislím, da ne bo.
Ana: Pa če bo hotel slišati tvojo zadnjo besedo, kaj mu boš odgovorila?
Angela (molči in sede na otomano).
Ana: Kaj mu boš odgovorila? Da ali ne?
Angela: Ne.
Ana (stopi k njej): Angela, pomisli!
Angela (vstane): Pusti me. (Gre k cvetlični mizici in urejuje navidezno cvetlice.)
Ana (odvije luč).
Lojze (lepo zrasel, tridesetleten, v obraz ne ravno lep, drugače prikupen, nosi pisano srajco brez kravate, ponošeno obleko, za mrz havelok): Dober večer!
Tine (pride tik za njim).
Ana in Angela (odzdravita): Bog daj!
Ana: Že dolgo se nisi oglasil pri nas.
Lojze: Ne utegnem, botra; sem sam gospodar in gospodinja.
Angela: Kaj ti več ne gospodinji Jera?
Lojze: Jera je stara. Posel je posel, nihče ga ne uboga.
Tine: Ali pa ga vsi z gospodarjem vred.
Ana: Odloži in sedi! (Mu ponudi stol pri mizi.)
Lojze (obesi havelok in klobuk in sede): Dolgočasno je pri nas, odkar je umrla mama. Ko bi imel vsaj sestro ali brata.
Ana (sede): Saj ne bo vedno tako.
Lojze: Lahko postane še bolj pusto.
Tine (sede): Pridi večkrat k nam.
Lojze: Saj ne vem... Angela, ali ne boš prisedla? Tebe je moja mama tako rada imela, kakor bi bila naša.
Angela (prisede in se sili v veselo razpoloženje): Škoda, da nisem. Samo, če bi bil ti zadovoljen s tako sestro. (Besedo sestra podari.)
Lojze: Bi bil.
Angela: Bog ve kako bi me tiščal od doma, da bi ne bila v napotje mladi.
Lojze: Dokler bi ti ostala doma, bi se jaz sploh ne ženil. In ti?

Angela (po kratkem presledku, resno): Pustiva otročarije. (Vstane in sede k šivalnemu stroju.)
Tine: Angela?
Lojze: Kaj sem hotel reči? — Aja. Križki graščak me je prosil, naj poizvem, če je vaš šarec naprodaj.
Ana: Šarec?
Tine: Zakaj ne, če ga dobro plača.
Lojze: Svojemu konju išče para; in šarec in njegov sta kakor dvojčka. Nihče drugi ne bo ponudil takih denarjev. Saj lahko drugega kupite.
Tine: Čemu drugega. Odveč je pri koritu. Čemu pa imamo dve žrebetni kobili?
Ana: Vendar. — Škoda se mi zdi lepe živali.
Tine: Kaj ga bo škoda. V najlepših letih je in vreden bo vsak dan manj. Škoda je mladega lesa.
Ana: Res ne vem...
Lojze: Botra, le dajte ga, le.
Angela: Mama, nikar! Kaj bo rekel Mirko, ko vidiš, da je šarec njegovo največje veselje.
Tine: Mirko? Ali je on gospodar?
Angela: Kdo bo prenašal njegovo togoto vselej, kadar se bo kam peljal.
Tine: Pa naj hodi peš, če mu nista kobili dobri.
Ana (ju posvari): No, kakšna sta.
Lojze: Angela, ne bodi huda; jaz nič ne silim; bom pa Križkemu sporočil, da ni naprodaj. Ali ne?
Ana: Zaenkrat ni. Kadar bo, je on prvi. Ali ne, Tine?
Tine: Naredi kakor hočeš. Saj je tvoj. (Vstane.)
Lojze (vstane): Torej ne. (Se oblači.) Pa brez zamere.
Ana (vstane): Kaj že greš?
Lojze: Se mi mudi. Lahko noč. (Odide.)
Tine in Angela (odzdravita): Lahko noč.
Ana (odide z Lojzem).
Angela (sedi zamišljena).
Tine (vstane, sname puško in nahrbtnik in prime za kljuko).
Angela (stopi k njemu): Tine, počakaj!
Tine (se okrene): No?
Angela: Ne glej me tako... Ne prosim zase.
Tine: Morda želiš, da kupimo Mirku še avtomobil.
Angela: Oba sta... Oba kopljeta mami grob.
Tine: Jaz ga ji kopljem? (Odloži puško in nahrbtnik na klop.)
Angela: Pusti jo, naj gospodari po svoje.
Tine: Da zagospodari Trato in sebe.
Angela: Pa vsaj potrpi, dokler — dokler se pri meni kaj ne izpremeni. Potem pa začnite razprodajati vaše konje. Prosim te le, reši hišo in vsaj nekaj zemlje, če moreš.
Tine: Par pedi, kajne! Da bo Trata kakor črešnja, katero so obsekali in osmukali listje prašičem v hrano. Rajši nič. To, to bi umorilo mamo.
Angela: Mamo vzamem s seboj.

Tine: Kam? V mesto?

Angela: Da.

Tine: Aaa? Zato obračaš Lojzu hrbet?

Angela: Pusti me. (Se skloni na otomano.)

Tine: Rada imaš mamo, rada; ne poznaš je pa ne.

Angela: Saj pravim, da ne bo prenesla razprodaje.

Tine: Laže deset razprodaj kakor en sam očitek, da se je eden izmed otrok žrtvoval zanjo. Ona, ki je zavoljo nas preveč gospodarila s srcem in premalo s pametjo.

Angela: Kdo neki ji bo to očital?

Tine: Nihče, ker ji bom povedal, zakaj misliš na Škrjanca. Ne bo hotela iti s teboj.

Angela: Ni mi samo zato všeč.

Tine: Le vzemi ga, ti ga nič ne branim, tvoj bo. Mama je pa tudi moja.

Angela (proseče): Tine. Doma ji bo počilo srce, kadar pride razprodaja.

Tine: Ti ji boš seveda postlala s samim cvetjem. (Kakor zase.) Naša mama na tujem, brez doma, odtrgana celo od naših grobov. Še pokopana ne bo zraven njih. Ali si moreš izmisliti zanjo hujše peklo. Bolje, da se zgrudi s Trato vred; saj nebesa si je z nami krvavo zaslužila.

Angela (skrije glavo v dlani na naslonjalo otomane): Nehaj! Že tako mi je dovolj hudo.

Tine (jo sočutno gleda): Angela! Kaj pa, ko bi se tudi ti poprijela dela. Vsaj dokler si doma.

Angela: Je prepozno.

Tine: Ni prepozno.

Angela (dvigne glavo): Misliš —?

Tine: Sva rekla s Tonejem...

Angela: Tudi stric še upa?

Tine: Tudi. Sva rekla, da se s Trate ne umakneva; nesli naju bodo, kadar umrjeva.

Angela: In če ne zmoreta?

Tine: Če... Pomagaj.

Angela: Kako naj pomagam?

Tine: Gospodinjstvo prevzemi. Ene dekle bo manj treba in drugi dve bosta delali. Jaz bom šel na polje; za enega hlapca gotovo zaležem. Tonej je res že star, red bo pa le držal v hlevu.

Angela: In mama?

Tine: Mama? — Bolje zanjo, če gre doma skozi vice, kakor na tuje do smrti v peklo.

Angela: — Lepo bi bilo.

Tine: Ti si voljna?

Angela: Poizkusimo!

Tine: In če Bog da... Krčmar! (Stisne pest.)

Angela: Tudi ti imaš mamo zelo rad.

Tine (se ji nasmehne): Samo bolj trdo, kajne?

Angela: Da. (Prisluhne.) Pssst. Gre. (Hoja v veži.)

Tine (tudi poslušaj): Krčmar gre z njo.

Angela: In Mirko. (Sede na otomano.)

Tine: Cele vojske se ne bojim več. (Sede za mizo in si zvija cigareto.)

Krčmar (košat možakar, nekaj čez petdeset let star, brke ima pristrižene, obleko pono-

šeno, nanjo je tupatam prismoljeno žaganje, govori že med vrati z visokim glasom, kakor bi se silil, pa mu je le tako prirojeno): Šteti moraš tudi, koliko skrbi in potov ima človek, koliko obutve strga v gorah in vozovje se polomi, živina pretegne.

Ana (vstopi zadnja): Pri našem lesu si vse trikrat dobro zaslužil.

Mirko: Če bi ne bil ta, bi bil kdo drugi.

Krčmar: Tako je. (Sede k mizi.)

Tine (vstane in si prižge pri kredenci cigareto).

Krčmar: Ali boš prižgal?

Tine: Že gori. (Sede k Angeli.)

Krčmar: Ana, sto debel daj, da se izplača; Mecesnovec je daleč. Potem primaknem še nekaj.

Ana: Ne vem, kako se je zaraslo; nisem bila še nikoli gori.

Mirko: Če hočeš, grem jaz pogledat.

Krčmar: Kaj se boš trudil po nepotrebem. Sam sem bil prejšnji teden gori in sem prehodil ves gozd.

Tine (preseka): Jaz pa danes.

Ana: Kajne, Tine, da jih je škoda sto?

Tine: Sto. Vsake veje je škoda, sedaj, ko se mecesni najbolj debele. Najmanj deset let naj še stoje.

Mirko: Seveda; deset let; ko bo Trata samo tvoja. Dobro znaš.

Tine (vstane).

Angela (ga zadržuje): Tine, vendar...

Tine: Nič. Vsak je norec, kdor žanje napol zrelo pšenico. (Gre k mizi.)

Krčmar: Kdor ve, da mu bo zrelo pobila toča, hvali Boga, če more rešiti zeleno.

Angela (pride k Tinetu in ga prosi): Na mamo misli.

Tine: Proč pojdi.

Krčmar (vstane): Ana, ali prodaš ali ne? Denar ti naštejmem še danes.

Ana: Odloživa.

Tine: Kar poderita. Nikoli več ne bo pela Vaša sekira v naših gozdih. Imamo doma roke in sekire, doma vozove in konje, in kadar bo les dozorel, bomo sekali sami.

Krčmar (mu žuga): Fant, počakaj, še ponujat mi boš hodil les, samo da izpregledaš.

Tine: Nikoli.

Krčmar: Ti ne; še nisi gospodar in boš najbrže šele o svetem nikoli. Mama bo pa prišla.

Ana: Nikdar več ne. (Gre k Angeli.)

Krčmar: Čez leto dni bomo videli. (Odide in zaloputne vrata.)

Mirko: Kdo pa je pravzaprav pri nas gospodar?

Angela: Mama; saj si slišal Krčmarja.

Mirko: Podobno ni.

Tine: Pojdi v gruntne bukve gledat, tam stoji črno na belem.

Mirko: Črno in belo, da. In med črnimi pripisi stoji tudi moj delež po očetu; tri tisoč goldinarjev. Star sem že davno dovolj. Kdaj jih dobim?

Ana: Kadar doštudiraš. Šola naj bo moj delež, tebi in vsem, ki boste šli od doma.

Angela: Čemu ti bodo, ko ti ničesar ne manjka.

Mirko: Ničesar ne manjka? Še na Dunaj ne morem, ker ni denarja.

Ana: Vselej si ga še dobil, rajši preveč, kakor premalo; in tudi sedaj ga boš.

Tine: Pa ne več preveč.

Mirko: Ti mi ne boš meril kruha, ti, ki si me izpodrinil.

Tine: Ga boš pa ti meni. Seveda, ki ga nisi sam zaslužil niti za enkrat v usta ne. Ti meni, ki se že od petnajstega leta peham doma. Kar menjajva.

Mirko: Dajva.

Tine: Ti mi daj šole, jaz ti dam svoje žulje.

Angela: Ne prepirajta se za prazen nič.

Mirko: Svoj delež zahtevam. Pa konec besedi.

Tine: Jaz tudi svojega; Angela, ti tudi svojega; Tončka tudi svojega, Stanko tudi svojega. Mama in stric naj pa gresta od hiše do hiše. (Kaže, kako bosta prosila:) Ljudje božji, Tratnikova sva, dajte nama košček kruha, in če smeva v vaših svislih ostati čez noč. (Se izravna in namerja s stisnjenimi pestmi:) HUUU.

Angela (se prime za glavo): Marija pomagaj, ali sta obsedena? (Prime Ano za roko.) Mama!

Ana: Tri tisoč goldinarjev mi tudi Krčmar več ne posodi.

Tine (ironično): In zaradi njega, gospoda, se braniš prodati šarca.

Mirko: Zaradi mene ga nisi prodala?

Ana: Da, samo zaradi tebe ne.

Mirko: Odneham, mami na ljubo.

Tine: Jaz pa ne odneham; Krčmarju na kljub ne. Rajši se pretrgam na Trati; naj bo potem dom čigar hoče; magari Tončke, da bo prepevala po njem. Naš rod bo živel na očetovem domu, ali pa naj izmre.

Angela: Tine, nikar se ne zaklinjaj!

Tine: Še enkrat pravim (dvigne prste kakor bi prisegal): Na svojem domu, ali pa naj izmre.

Ana (se nasloni na mizo): O Bog!

Zastor hitro pade.

DANTE ALIGHIERI: LA DIVINA COMMEDIA.

PREVEL IN RAZLOŽIL J. D.

III. del: RAJ.

Spev XIII.

Smo še na četrtem planetu (po Danteju!), na Solncu. Čuli smo v prejšnjem (XII.) spevu prelepo življenje Dominikovo; z žalostjo zvedeli tudi za propadanje reda Franciškovega; slišali končno imena tistih 12 blaženih duhov, ki tvorijo zunanji venec okrog Danteja: vse to nam je govoril sv. Bonaventura. Z njegovim govorom se je zaključil prejšnji spev. In kaj sledi v XIII.?

V prvih desetih tercinah (vv. 1—30) nam skuša poet še enkrat živo predočiti lepoto onih dveh vencev blaženih duhov. V prejšnjem spevu ju je primerjal z obema mavricama, ki ju vidimo po dežju na nebu; zdaj pa nas pozivlje, naj si mislimo štiriindvajset najlepših zvezd neba, lepo razvrščenih v dveh velikih sosrednih (koncentričnih) krogih, da dobimo vsaj senco one divne prikazni. Pa katerih štiriindvajset zvezd naj si mislimo? Sedem zvezd Vélikega voza, zadnji dve zvezdi Malega voza, t. j. zadnjo premo (Mali voz so časih imenovali tudi Pitni rog, Rog za pitje, čigar konec bi tvorila zvezda severnica, zadnja prema pa bi tvorila ustje, s katerim se pije), ter še petnajst drugih, katerihkoli, samih najsvetlejših, najlepših. Iz teh zvezd naj si mislimo — veli poet — zložena dva venca, slična tistemu, ki ga vidimo na našem nebu (sestoji iz 9 zvezd) in ki je nastal takrat, ko se je bogu Bakhu zasmilila zapuščena Ariadna, hčerka kralja Minoja, ki ji je vzel cvetlični venec z glave ter ga zalučal na nebo, kjer je obstal kot »Severna krona«. (Seveda ta primera za toliko zaostaja — pripominja pesnik — za resnico, za kolikor počasna rečica Chiana v Toskani za bliskovitim vrtenjem najvišjega nébesa.) In kaj pôjeta ta zbora blaženih? Ne himen — pesmi v čast Bakhu — in ne pajanov v čast Apolonu, ampak pesem v čast sv. Trojici ter Bogu - človeku.

Verzi 31—111 so celota zase. Zaradi njih se zdi nekterim ta spev manj uspel in šele od v. 112 pa do konca zopet lep in poetičen. Kaj vsebuje takega, da se zdi dolgočasen? V spevu X., v. 114, je bil sv. Tomaž Akvinski, ki je potem v XI. spevu slikal življenje Franciška, ubožca božjega, rekel o Salomonu: »mož modrosti večje ni vstal še«; beseda je Danteju kot puščica obtičala v spominu; ni mu šla iz glave; ni si mogel misliti, da ne bi bil Adam in kaj šele Kristus (kot človek) modrejši. Ta dvom ga je mučil skozi spev XI. in XII.; tu, v XIII., mu isti sv. Tomaž svojo trditev pojasni na podlagi znanega izreka: Qui bene distinguit, bene docet, t. j. dobro uči, kdor dobro loči. Iz dolge razprave Tomaževe čujemo, ko da veli Danteju: »Ljubi moj, ti moraš distinguirati! Le kot kralj je doslej Salomon najmodrejši in samó to sem trdil.«

Pa preidimo v podrobnosti! V vv. 34—36 sv. Tomaž ugotavlja, da je Dantejev prvi dvom iz speva X.,

vv. 95, 96, gledé paše na pašniku Dominikovega reda pojasnjen in odpravljen, takórekoč omlačen in v kaščo spravljen; zdaj treba torej pojasniti še drugega gledé Salomona. Nato mu pravi: Vidim tvoje logično sklepanje. Vprašuješ se na tihem: Kaj ni Bog, Moč, ki je ustvarila Adama in Krista (kot človeka), vlil tema dvema vse modrosti, kolikor je le prenese človeška narava? Niti v Adamu, še manj v Kristusu, ni bil um otemnjen zaradi izvirnega greha. Ali nista bila torej modrejša od Salomona? Poslušaj dalje, pa boš uvidel, da je moja trditev z resnico v skladu, kakor je vsaka točka na obodu kroga v skladu s središčem. (37—51.) Premisli najprej življenje v presveti Trojici! Bog Oče, Praluč, odvekomaj spoznava in misli samega sebe in s tem rodi živo, popolno sliko in priliko samega sebe, Luč svoje luči, Besedo, Vzor (Idejo), v katerem vidi vse slike in možnosti, po katerih bi lahko ustvaril vesoljstvo; v Sinu, v Ideji, v Vzoru žive od vekov vse ideje, vsi vzori za stvarstvo; vse stvarstvo — čisti duhovi, človek, telesna bitja — je le odsev tega Vzora, tega Zrcala. Dočim Vzor izhaja iz Praluči, je odsevanje delo sv. Trojice v celoti. Trojedini Bog je ustvaril najprej čiste duhove — sussistenze, samostati; potem je šlo ustvarjanje niže in niže do stvari prigodnic (contingenze), kratkotrajnih, ki jih Bog ustvarja posredno (neposredno je ustvaril angele, zvezde in ustvarja človeške duše), per causas secundarias, t. j. z vplivom zvezd (planetov), ki vplivajo na semena in jih razvijajo. Tako se posredno ustvarjajo tudi človeška telesa. Ker je pa telesna snov (vosek!) različna, in istotako vplivanje nebesnih teles, bolj ali manj popolna, popolna pa nikoli, zato so vse posredno ustvarjene stvari le nepopoln odsev Luči, Vzora. Ni temu kriv Vzor; kakor ni kriv umetnik, ki ima lepo idejo, a se mu roka trese. Samo v dveh slučajih je bilo človeško telo neposredno ustvarjeno, Adamu in Kristusu; zato je v teh dveh priroda sijala v vsej popolnosti, in duševne zmožnosti — ker v tesni zvezi s telesom — so bile v njiju najvišje. Vv. 52—87.

Tu bi lahko nehal, pravi sv. Tomaž; toda trditev v X. spevu, v. 114, se je glasila: »Ni vstal večji...« Ali ni to nasprotje? Ne! »Ni vstal večji...« velja o Salomonu kot kralju. Ko je čul božji glas: »Prosi!«, ni prosil za modrost niti v astronomiji niti v dialektiki (ali more iz slučajnega, združenega z nujnim, slediti nujno) niti v metafiziki (ali biva prvo gibanje, povzročeno po nečem drugem, ktero se sploh ne giblje) niti v geometriji. Kot kralj torej je bil najmodrejši; kraljev je namreč dosti, ali modrih, dobrih med njimi malo. Vv. 88—111.

Že v vrstici 109 je izrekel sv. Tomaž besedo: *distinckija* (razločevanje). To je za Danteja prevažna stvar; z navdušenjem slavi od v. 111 do 142 distingviranje. Z distingviranjem bi se učenjaki ognili zmotam, vsi pa, učenjaki in preprosto ljudstvo — toliko in toliko predsodkom! Ti verzi, 112—142, so danes takó aktualni, kakor so bili za Danteja, in morda še bolj. Kaj ne obsojamo tako radi zaradi enega čina vsega človeka, zaradi ene slabe osebe vsega stanu, zaradi enega

sloja celega naroda, češ: »Taki so!« *Dà*, s svinčnimi nogami bi morali delati sodbe o bližnjem, ne pa v skoku!

Kot vzgled modrijanov, ki niso oprezno distingvirali in so takó zašli v zmote, navaja Dante najprej dva starogrška filozofa: Parmenida, ki je bil ustanovitelj t. zv. eleatske filozofske šole (v Elei, v Južni Italiji, okrog l. 450 pred Kr.), ter pristaša te šole, Melisa; Brisos je trdil, da je našel kvadrature kroga; Sabelij in Arij sta bila krivoverca, ki sta sv. pismo po svoje razlagala.

Tercina 133—135 se v izvirniku glasi:

Ch' i' ho veduto tutto il verno prima
il prun mostrarsi rigido e feroce,
poscia portar la rosa in su la cima.

V drugem verzu se kar kopičijo r; trdo vse, raskavo. Slikanje z glasovi.

Predstavlja si — kdor v duhu hočeš zreti,
kar jaz sem zrl (a moraš to predstavo,
ko govorim, trdnó v spominu imeti!) —

4 zvezd pétnajst raz nebá širnó planjavo,
ki ták žaré v katerikoli jasi,
da vsako proderó zrakú goščavo;

7 predstavlja k njim še sedem zvezd Vozá si:
vso noč na našem nebu zre okó ga,
kák le z ojesom suče se počasi;

10 predstavlja ustje si — dve zvezdi — Róga:
iz tiste raste točke mu koníca,
ki os v njej suče Prvega se Kroga;

13 iz teh se zvezd naj splete ti dvojica
vencev, kot venec hčerke bil Minoja,
ko smrti led je začutila v lica;

16 sosredna — v mislih! — naj sta venca tvoja
in ták naj krožita oba ta venca,
da enega hitrejša v tem je hoja:

19 pa bi bilà — seveda komaj — senca
tam pravih luči, dvojnega tam plesa,
ki mene je obkrožal ograjenca.

22 Le senca! Toli ona so čudesa
nad našim plesom, kolikor Chiana
manj brza je kot Prva so Nebesa.

25 V čast Bakhu ne pojó tam, ne pajána,
oseb se pôje treh narava ena,
in božji v Kristusu naša dodana.

28 Ko spev in ples bilà sta dovršena,
pred nama obojni zbor se luči ustavi,
vesel, da nova skrb mu naložena.

31 Iz složnega duhov molčanja javi
se svit, ki ubožca žitje čudovito
mi božjega je kazal bil, in pravi:

34 »Omlačen prvi snop je, v kašči žito;
zdaj mlatit drugo dé ljubav mi sveta,
še nerazmlačeno, še nerazbito.

- 37 Tàk sklepaš ti: Ker v prsa, iz katerih vzeta
je kost bilà, stvorjêno lepo lice,
vsled čigar sle bila je zemlja ukleta,
- 40 in v p r s a , prebodêna od puščice,
(prsa, ki so obilno zadostila
za vse storjene prej in slej krivice)
- 43 j e M o č , ki oboja prsa je stvorila,
v s o u m a l u č , ukólikor ji meje
ne stavi pač narav človeška, vlila —
- 46 se čudiš temu, kar sem rekel preje:
»Ni ta, ki v luči pèti skrit je, sleda
našel, ki bi govoril bil modreje.«
- 49 Zdaj glej, odgovor čuj: Beseda
se moja s tvojo mislijo nahaja
tàk v skladu, kot je v skladu s krogom sreda.
- 52 Vse, kar mrjè, in vse, kar večno traja,
je le odsev neustvarjenega Vzora,
odsev, ki Bog, ljubeč, ga proizvaja.
- 55 Ta Vzor, ta Luč v družbi Praluči, izvora
to svojega, čigar je slika živa,
z Ljubeznijo, osebo tretjo zbora,
- 58 v dobroti svoji žarke izžariva
— zrcàlo! — v devet korov samostati,
a v sebi Luč ostane nedeljiva.
- 61 Od angelov do zadnjih gre podstati
stvarjenje, od deja k deju; s tem stvarjenjem
stvarem vse bolj in bolj se trajnost krati.
- 64 Posredno ustvarjene s tem govorjenjem
mislim stvari in vzroke jim, planete,
ki iz sémen s svojim stvarjajo vrtenjem.
- 67 Ker vosek — in vpliv zvezde, ki ga gnete —
ni v vseh enak, zato v telesni snôvi
Pravzor si svoj odsev različen plete.
- 70 Zato dreves različni so sadovi
na iste vrste onem, tem drevesi;
zato v a m dani razni so darovi.
- 73 Če vosek bi bil čist brez vse primesi,
če vso napele zvezde moč bi vpliva,
pečát sijal kot solnce bi o kresi.
- 76 A dela so prirode pomanjkljiva:
če ni umetnik, dasi vešč vmetnije,
popoln, je roka, ki se trese, kriva.
- 79 A kjer Ljubezen žarka svetlo vlije
spoznanja luč in Prva Moč z njo dela:
priroda tam v popolnosti zasije.
- 82 Tàk zemlja je nekoč to čast prejela,
da mož je bil popoln stvorjén iz ila;
tàk Jezusa Devica je spočela.
- 85 S tem misli tvoji evo potrdila:
bilà ne bo človeška več narava
nikdar, kar v teh je dveh osehah bila!
- 88 A vem: da neha moja tu razprava —
»Kàk torej njega nihče ne prekósi?« —
bi rekla koj beseda ti zvedava.
- 91 Da, kar težko zdaj, razložiš lahko si,
pomisli: kdo je bil? kateri vzpodbadal
nagib ga je, prosit, ko čul je: »Prosi!«
- 94 Iz mojih besedí — ako bi gadal —
bi uganil, da je k r a l j bil in modrosti
je prosil, da k o t k r a l j bi dober vladal.
- 97 Ni htel o sfêr vrtiveih učenosti
in broju njih; ni htel, dá l i n e c e s s e
s contingens spet necesse, v tem bistrósti;
- 100 ne, si est dare primum motum esse,
ne, kàk trikot vpisàt v pol kolobarja,
ki v njem noben kot pravega ne znese.
- 103 Če to, kar sem dejal, tvoj duh preudarja,
spoznaš, da z uma onega pohvalo
modrost kot kralja mislim in vladarja.
- 106 Če torej »Ni vstal večji...« se dejalo,
glej bistro, pa spoznaš: govor samó je
o kraljih, ki jih dosti, a dobrih malo.
- 109 S to zrì distinkcijo oseb teh troje!
Tàk vjema se, kar misliš o Adami
in Kristu, s tem, kar dé učenje moje.
- 112 Distinkeija! S svinčenimi nogami
se bližaj k »da« in s trudnimi koraki
se k »ne« v rečeh, ki so ti za gorami;
- 115 ker tisti pač bedak je med bedaki,
kdor al zanikujoč ne distingvira
al pa trdeč, in to ob stopnji vsaki.
- 118 Zato takó radó zaide s tira
menenje ljudsko; k uma tej prevari
pritisne — stisne! — strast, ki v srcu izvira.
- 121 Za pravdo kdor — ribič nevešč — ribari,
več ko zaman čoln goni od obali:
ne vrne prejšnji se — poln zmot vozari.
- 124 In to so vsemu svetu dokazali
Parménid, Bris, Melis in drugi enaki,
ki v dalj so šli, smeri niso poznali.
- 127 Sabél bil ták, Arij in vsi bedaki,
ki bili so za sveto pismo meči:
zmaličili podobno so je spaki.
- 130 Zato nikar prenaglo, rod človečji,
ne sódi! Ne izrékaj sodbe smele
o žitu, še zorečem v solnea peči!
- 133 Često sem videl: trde so štrlele
vso zimo veje trna; ko je vzknila
pomlad, na njih so rožice cvetele.
- 136 In spet sem videl: ladja ravna, čila,
kakó vso pot je rezala valove!
Pri vratih v pristan — se je potopila!
- 139 Zató, kdor si, ne misli: če darove
Bogu prinaša kdo, če drugi krade,
da v božje sodbe zreš o teh gotove;
- 142 ker ta lehkó še vstane, oni pade.«

PROSVETNIDEL

POT DO ROMANTIŠKEGA POJMOVANJA NARODNE PESMI.

ALOJZIJ RES.

Baročni dobi silnega razmaha moči je sledila doba utrujenosti, stoletju velike strasti je sledilo stoletje najrafiniranejšega uživanja, ki je iz Francije zajelo ves tedanji kulturni svet.¹ Vsebina tega »siècle absolutement corrompu« ni bilo drugega ko erotièno izžitje èloveka, ki zna in hoèe le eno: uživati in izživeti se v sladostrastju do zadnje kaplje blede krvi. Rokoko ni poznal ljubezni, poznal je zgolj ljubimkanje, ni poznal velikih dejanj, ampak samo èutno sanjarjenje in hrepenenje po otoku Cythere in blaženih arkadijskih vrtovih; ni poznal silnih besed in iskrenega ognja ustvarjajoèega duhá, ampak le duhovito besedièenje, z ironijo in bolno èutnostjo prepleteno. »Le roi s'amuse« je bilo geslo tedanje kaste aristokratov, višje duhovščine in drznih pustolovcev, ki so edini tvorili »narod«, vse drugo je bilo brezpravno, do mozga izsesana masa, brez èloveka vrednega in dostojnega življenja. In življenje te kaste ni bilo in ni moglo biti življenje, to je polno udejstvovanje živih èloveških sil — bilo je životarjenje brez resnega cilja, neutrudno brezdeltje brez poèitka. Vse mišljenje, hotenje in èuvstvovanje tedanje evropske družbe se je zgostilo v strupeno, s parfemom napojeno omotièno ozraèje, ki ga je pretrgal le pri-tajen šepet, frivolna šala ali žgoè posmeh. Vse drugo se je odmaknilo duševnim oèem: namesto resnega študija je vladal zveèine puhel videz, lesketajoèa se pena; umetniškemu hotenju in potrebi po duševnih vrednotah je zadoštoval lasciven roman ter učitelj plesa in francoščine, v tedanjih salonih, središčih družabnega življenja, je gospodarilo brezplodno duhovièenje, jedro vsega pa so bile ljubavne spletke. O preteklosti, o domovini in o slavnih prednikih je tlel v srcu le še pomilujoè, mrzel spomin, od rodbine je sredi te orgije ostalo komaj ime, brez vsebine, brez èuvstev, brez odgovornosti. »Non operavano, non amavano e per ciò avvilitavano la fede e il lavoro... Quella gente vecchia e la nuova che le s'imbrancava, non aveva virtù di sentimento per cessa alcuna; vivacchiava di giorno in giorno, paga di sè, mollemente, morbidamente, e perdeva le ragioni della vita per l'abborrimento d'ogni sforzo, d'ogni disagio che la vita im-

¹ Prim. Muther, Geschichte der Malerei² III, 7. — Berlin, 1912.

pone a chi quelle ragioni cerca, e le trova, nell' amore e nell' opera.«²

Drugo, umstveno plat evropskega življenja sredi XVIII. stoletja pa oznaèuje popolna zmaga racionalizma. Brezobzirna kritika je poèasi, a dosledno izpodkopavala vso dogmo avtoritete cerkve in države in se ni ustavila pred nobenim življenjskim pojavom, tudi ne pred umetnostjo. Pod neizprosnim, ledeno-mrzlim nožem razuma se je razkrajalo vse: religija in obstojeèe družabne uredbe, država in nje ustroj — vsepovsod je zavladal èisti razum kot najvišji in edino možni pravec vsega življenja. Le tako je bilo mogoèe, da je Samuel Formey (1711—1797), berolinski profesor retorike in filozofije, mož francoskega pokolenja, mogel napisati razpravo »Elementarni principi lepega slovstva«, ki je dala smer vsej tedanji literarni, posebno pesniški produkciji. Formey je zanikal skoro vsako umetnost Homerja, Danteja, Shakespeareja in drugih klasikov, èeš, da tvorijo njih dela en sam kaos nezmislne fantazije, ki da je nujna posledica nepoznanja estetièno teoretiènih pravil. Zavrgel je vse to, kar je za naše pojmovanje umetniškega ustvarjanja bistveno: notranje doživetje, inspiracijo in fantazijo, in postavil doloèene vzorce in pravila kot edino sredstvo za pesniško izražanje. A nujna posledica takega splošno priznanega in praktièno izvedenega pojmovanja je bila vsa obširna verzifikacija tedanje dobe: brez življenja, ker brez resnice, brez srène krvi, ker brez èuvstva, na katero gledamo z nekim pomilovalnim posmehom, ki je v toliko krivièen, v kolikor zahtevamo od nje to, èesar nám ni mogla dati, ker je in more biti vsaka umetnost le produkt svoje dobe, zvest odsev mišljenja, hotenja in èuvstvovanja èasa in družbe, ki sta jo rodila. Zato se Giosuè Carducci po pravici vprašuje: »Quelle guerre d'ingordigia o di rapina senza furore; quei dispotismi piú o meno paterni, illuminati e pettegoli, carrotti e corruttori, materiali; quella tolleranza religiosa, non per convincimento, ma per lassezza; quegli scontri a mezz'aria degli ardimenti filosofici con le riforme che venivano dall'alto; quella leggerezza onde credevassi potes collare il vecchio edificio a passi di minuetto, senza par levare il polverío; quella societá, quella conversazione quella vita che aveva a far con la lirica?«³

² Guido Mazzoni, G. Parini. — V »La vita italiana nel settecento«. Milano, Treves, 1903.

³ Giosuè Carducci, Il libro delle prefazioni: La lirica classica nella seconda metà del secolo XVIII. Predgovor k »Lirici del secolo XVIII.« — Firenze, 1861.

Medtem je Nemčija od izžite Francije polagoma prevzemala literarno in kesneje tudi filozofično vodstvo. Že v drugi polovici XVIII. stoletja je razmajal nemške duhove »Sturm und Drang«, ki je zahteval pravico srca proti nasilstvu navad in običajev in poudarjal versko čuvstvo proti plehkemu in ciničnemu gospostvu razuma prosvitljencev. Hamann (1730—1788) se je uprl mehničnim pravilom poetike in zaslutil lepoto »prapoezije« kot izraz naivne, nepokvarjene ljudske duše. Isto pot je šel še dalje Herder (1744—1803), kateremu se je pri poglobljanju v slovstva vseh narodov in časov razkrila žarka lepota narodne pesmi (Volkslieder, 1778). Vstal je nov rod, ki bi bil hotel z ognjem in mečem ustvariti nov, močan svet: Goethe je napisal »Götza von Berlichingen« in Schiller svoje »Roparje«. Toda nebrzdanemu divjaštvu »Sturma und Dranga« je sledila kmalu reakcija, ki je zagledala svoj cilj v umerjenosti grške lepote. Nov razcvit znanosti, posebno zgodovinskega študija, je obrnil pogled v davno preteklost in razpršil temo, ki jo je do tedaj pokrivala. Estetika je zaklicala umetnikom, da morejo ustvarjati lepo le, če se naslanjajo z imitacijo na že dano klasično lepoto.⁴ Duh antike je zavel preko Evrope in zaokrenil vso umetnost v klasicistično smer. Iz dramatika »Götza« je postal pesnik »Ifigenije«, iz poveličevavca »Roparjev« — pevec »Mesinske neveste« in grškega sveta. Izza te kulturno-literarne slike druge polovice XVIII. stoletja, ko je prosvitljeni absolutizem neomejeno vladal po vsej evropski celini, pa se reži mefistovski obraz najstrastnejšega zagovornika in propagatorja njegovih idej, Voltaireja. Sicer se je dvignil mož, ki je zaklical vladajoči kasti, nad lastnim grobom plešoč, v blaznem deliriju se potapljaajoči: »Nazaj k prirodi!« Toda Rousseaujev svareči klic je prišel prepozno, spoznanje ga je komaj doumelo in iskalo poti k rešitvi in pokori, ko se je sestradano in izbičano ljudstvo, ki je hlastno posrkalo vse racionalistične nauke o svobodi, enakopravnosti in bratstvu, brez avtoritete in vesti, brez nračnosti in religije, nauke, s katerimi si je gospoda po aristokratskih salonih preganjala dolgočasje in enoličnost lenih ur dneva in noči, ko se je ta meščanska »kanalja«, dolgo in predolgo tlačena in izkoriščana, zavedla svoje moči in planila iz temnih kleti, zakotnih ulic in umazanih podstrešij ter z divjim krikom postavila sredi Pariza, »otoka blaženih«, — giljotino. Cinični izrek markize Pompadourske »Après nous le déluge!« je postal strašna resnica: aristokratsko kulturo Ancien Régime so zagrnili potoki gorke človeške krvi. Vzklik »Vive la joie!« je prerezalo jeklo,

⁴ Prim. uvod mojega članka »Giovanni Segantini« v Domu in svetu, 1915, 149 sl., in pa Muther, n. d. 109 sl.

»Vive la mort« je postal bojni klic revolucije, ki je pomedla tudi z umetnostnimi ideali prosvitljenstva.

Toda iz krvi revolucije se je moglo le polagoma porajati novo kulturno in socialno življenje meščanske dobe in je imelo v svojih početkih premalo moči, da bi dalo umetnosti popolnoma novo smer. Nova tla kulture so se že majala in iskala trdne opore pod seboj, treba je bilo enotnega pravca, ki pa je v zmešnjavi naziranje postal nemogoč. Vrh vsega tega je bilo tedanje v povojih se nahajajoče liberalno meščanstvo tako malenkostno in ubožno, da ni moglo nuditi velikih idej in impulzov, ki so za razgib novih umetnostnih sil nujno potrebne. Toda vsak zgodovinski preobrat na kateremsibodi poprišču se vrši v znamenju borbe z reakcionarno sodobnostjo, ki le polagoma prepušča bojišče močnejši, vstajajoči novi sili. Čim večji je odpor, tem silnejša je borba, tem dalekosežnejše so njene posledice.

To se je zgodilo tudi na pragu XIX. stoletja. (Dalje.)

MEDVEDOVA DRAMATIKA.

DR. IVAN PREGELJ.

Medvedova epika sama po sebi ni vredna književnega opisa. Z Aškercem primerjati Medveda ne gre. Celó spričo bahato bogatega in rapsodično zgovornega Toneta Hribarja je Medvedov epski dar skromen. Nekoliko pa vendar tudi Medvedova lirsko-epska pesem zasluži, da jo spoznamo. V toliko, v kolikor to nujno zahteva študij Medvedove drame.¹ Medved epike v sebi ni doživljal:

¹ Šestdeset »epskih spevov« in romanc je zbral Medved v svojih »Poezijah«. Vrh tega je napisal nekaj pesniških komentarjev ob tuje klišeje za vzgojno ljudsko berilo. Opel je nekaj lokalnih mitičnih, legendarnih in zgodovinskih motivov (Soror Klara — Velenjska, Veronika z Malega grada i. p.). Z Bogdanom Venedom je odkril ekzotičnost slovanske davnine, bližnja mu je bila snovnost biblije (Ljubezen prerokova, Absalom), legende, anekdote (Literat). Aškerčevega vpliva ni zatajil, tudi Lermontovega ne (Med peklom in zemljo). V okviru Lampetovega lista je prisluškoval zlasti epiki epigonskega romanticizma v nemških družinskih listih. Tipično njegovi sta kpletna vložnica (Dve roži ob Visli, Za njim, Sirotina tožba, Usehla kita, Vojakovo slovo, Jutranji pozdrav, Ob vrnitvi, Mnenja) in domača (Levstik—Ropotec, Gregorčič, Stara mati karama), idilična, kmetiška romanca (Znana bolezen, Na deželi, Mate Mari, Pomenek). Omeniti moram posebej »Vzore«. Le redko (n. pr. Sveti kelih) se je posrečilo Medvedu ustvariti tisto jasno realnost, ki je Aškerčevo pesem tako močno poljudila. Zlasti apartnost motivov odtuja je Medveda, ki sicer kakor miselni Schiller ne zna »naivno« pripovedovati, »nima fantazije«, kakor je pokazal

pisal jo je v okusu časa, in sicer iz literarne usednine ob šoli in berilu in še občansko za vzgojno-poljudne liste. Medved v epiki ne zna obuditi živega dramatičnega okolja ob krepkem, baladno-tipičnem dogodku. To pa zato ne, ker ne ume dovoljno in jasno eksponirati, dogodka napeto ponazoriti, spravo in prilegajoče se patetično in impresionalno besedo zajeti polno. Medved pripoveduje, a ne gleda, modruje, a ne občuti, razgiblje, a ne igra sam. Vsa njegova epika je fiktivno vložna. Čim je začel rasti v osebnost zrelega lirika, je epiko opustil. Tudi drugi so jo prav tiste čase. Medved jo je zamenjal z — dramatikom.²

* * *

Medved se je začel javljati kot dramatik razmeroma mlad³ l. 1891. Od tedaj je vedno do ločneje rastlo veselje v njem, oblikovati za oder. Kakor glede njegove lirike se mora človek uveriti še bolj ob njegovih dramah, da bi bil vzrastel više kakor je mogel ob našem malem in tedanjem dramatičnem površju, ob diletantsko ozkem lastnem dramatičnem obzorju, pa še na deželi, pa še pod vplivi tedanjega programno urejenega ljudskoodrskega socialstva, pa še v mejah družinskega — dijaškega — lista in svojega stanu. Ne verujem v Medvedov dramatični genij. Vidim pa energijo, vidim v bahati plodnosti dokaz, da je Medved tudi v drami lahko ustvarjal. V Slovencih je sicer tudi Medved-dramatik relativno velik, oseba. Živi celó na odru. To je priznanje.⁴

Medvedovo dramatično gradivo je mogoče prav neprisiljeno opredeliti kakor je zrastle časovno. Samo taka razvrstitev se mi zdi pravična in umestna, ker je mogoče samo tako pokazati, kako je Medved začel, rastle, dosegel nekak višek v eni smeri, iskal nato v modernejšo snov, dozoreval iz knjižne v odrsko dramo, iz literatstva v doživljaj, zaslužil problem prave slovenske nacionalne igre — umrl. Evo slike: I. Savel; II. a) Viljem Ostrovhar, b) Zarja slave, Zarja življenja, c) Za pravdo in srce; III. a) Na odru življenja, Posestrimi,⁵ b) Na ogledih, Rendez-vous; IV. Kacijanar 1910; V. Stari in mladi,

v svoji edini povesti v prozi nekje v koledarju Mohorjeve družbe. Ime povesti? To vem, da je snov narodna.

² Bibliografija: Savel 1891, Viljem Ostrovhar 1894, Kacijanar (I. Zarja slave, II. Zarja življenja) 1895, Za pravdo in srce 1896, Cesar Friderik na Malem gradu ok. 1898, Na odru življenja 1902, Na ogledih 1903, Posestrimi 1905, Rendez-vous 1906, Za pravdo in srce² 1907, Prvi april 1910, Kacijanar² 1910, Stari in mladi (tisk. 1921), Črnošolec (roko-pisno).

³ Prim. A. Robidove članke v Času 1910 in 1911.

⁴ Zakaj tega priznanja ne zasluži »Tugomer«? Župančič je moderniziral Cegnarjevo »Marijo Stuart«. Vanj še upam, da bo tudi Jurčiča.

⁵ Snovno grupirano mimo časovnega nastanka.

Črnošolec. Drame v prvi in drugi skupini so vezana beseda, oblikovno in vsebinsko epigonstvo po romantični in klasicistični nemški igri. V tretji skupini so zgledi slovenske »pièce de mœurs« (Robida) in družinske komedije. Četrty oddelek vsebuje odrsko predelavo starejšega koncepta. V zadnji skupini sta slovensko socialni, ljudski igri. Neznatni sta prigodniško nastala »Cesar Friderik« in koledarska »Prvi april«.

S a v e l. Ne vem, kdaj so nastali lirsko-epski »Vzori«.⁶ Vidim pa, da je umetniški dovtip tam in v »Savlu« isti. Štiri⁷ Palmirine družice izpovedo v kitičnih vložnicah vsaka svoj vzor. D v a k r a t z a p o j e David pred Savlom. Razlika med epsko pesmijo in dramatičnim prizorom je samo zunanja. Iz vložkov vzraste vsebinska ideja; dramstvo v epiki pesmi zadovolji; le lirsko nakazano in premalo zares dramatično razgibano dejanje v »Savlu« je hiba. Ob epiki je namreč intuitivna sprejemljivost bralčeva večja. V drami je nujno globlje psihološko ekspoziciranje. Pa še oblika. Tragični kvinar je gladko shematičen, a ne razodeva značajno »delujočih« oseb, samo deklamira. »Savel« je pač le zato zajemljiv, ker je prvi biblični motiv v slovenskem dramskem odelu.

Baladnik Medved, ki je stikal za zajemljivimi zgodovinskimi motivi in našel že leta 1893. Kacijanarja,⁸ je mogel prav tako neprisiljeno odkriti že v Dimitzu pravljico o Viljemu Ostrovharju in vilinem prstanu. Balade ni več zapisal, a ob natančnejšem zgodovinskem razgledu, ki ga za naš okus akademskobahaško bogato navaja, mu je zrastle snov v »romantično« (Robida) tragedijo petih dejanj. Kakor nalašč za Lampetov list. Hvaležno se namreč spominjam, kako je to Medvedovo delo in še poznejši »Kacijanar« globoko zajelo v moj in še mnogoteri mladi dijaški nacionalizem. Tu smo brali prvič v slovenščini izvorni shakespearski »proslov«, tu se zadivili ob krilatici iz nemškega pouka, da žalna igra »vzbujaj strah in sočutje« in da ima naš narod prav kakor drugi narodi svojo povestnico. Ponazorjeno smo uživali nato v igri to »povestnico« v Vučelinu, ki poje — kakor Uhlandov pevec — »junakov dela, slavo žlahtnih žen«, v Tildi, slovenski Tekli, v plemiških lažnih slovenskih zarotnikih (Ureh z Domovanja, Arnim Priborski, Konrad s Trate, Oton z Dobre). Zavonjalo je iz igre po znanem občutju Schillerjevih motivov (zarota), družinskih in političnih prizorov (Ostrovhar — Ana, Wallenstein — Kneginja) in še po Schillerjevem etosu, da je krivda najvišje zlo. Medved je bil torej vsaj deloma uspel: zamamil je mlado polizobraženo dijaštvo, ki je ljubilo imeti slovenskega Schil-

⁶ Poezije I. 255 sl.

⁷ Prim. apartno število še v »Vitovčevi smrti«, Poezije I. 188.

⁸ Balada v Domu in svetu 1893.

lerja. To pa je tudi edina pohvalna stran Medvedovega »Ostrovharja«, ki je skrajno nezrelo, diletantsko delo in dokazuje, da je imel Medved zmisel za hvaležno tragično snov, da pa ni bil dorastel zrelemu oblikovanju ob svojem le zunanjem, površnem in neprebavljenem znanju klasičistične teorije v tragediji. Hibe? Saj sem jih s tem povedal. »Ostrovhar« je mlada stilistična naloga. Z Medvedovo epiko je v zvezi po pravljiskem motivu, t. j. po baladni mitičnosti etičnega problema, ki ga Medved s skromnim epskim darom brez globljega dramaturštva ni umel zajeti umetniško. Iz Vzorov preko »Savla« drži pripomoček vložiške pesmi Vučelinove (I. dej.), ki je skrajno nepevska, nelirska in strašno v sorodu oni v Vilharjevi »Ljudmili«. Jezik v igri je kvinar, sentenčen, šola, neoseben. Prav to sodbo bi ponovil glede »Kacijanarja« v dveh delih ali desetih dejanjih s slovesnim »proslvom«. Občanski namen igre je še vidnejši. Medved hoče dati bralcem Doma in sveta slovenskega »Wallensteina«; dal je — sebe, neprebavljenega Schillerja v proslavu in drami, v občutju vojaških in samogovornih prizorov, da družinskih in političnih ne omenim še enkrat, v dvodelnosti snovi po dvodelnosti v Nemcih i. t. d. Spričo »Ostrovharja« je »Kacijanar« vsaj v toliko boljši, da je snov narodna in da so nekateri lica dejansko jugoslovenska, da je ozadje zgodovinsko-realnejše, ne tako lažnonarodno in idealizirano kakor v »Ostrovharju«. Seveda Medved niti tu ni ustvarjal oseb iz sebe; občutil jih je — papirno iz Schillerja in v knjižni popravljene izdaji še iz Goetheja (Hojzič — Katarina : Franc — Adelhajda, Götz v. Berlichingen). Stara hiba se spovrača v pasivni vlogi glavnega junaka, pravi lutka zunanjih razmer in oseb (v »Ostrovharju« vila, tu grofica Salamanka in še v apartnosti motiva: »zaklad«, kasa, denar in saecula saeculorum (Aloj, Dizma, Molton, Greven, Prelesnik, Šlebirjeva Barba). Hiba iz prej in še v naslednje je nezadostno motiviranje, pa še nedovoljna ekspozicija, tako da hlata igra ob nas kakor balada z nekimi poudarjenimi prizori brez potrebnega ozadja in vzbuja mučno občutje, da gledamo lapidarno glosirano pantomimo. Tudi ne pozna Medved strašne efektivnosti retardirajočih momentov in kontrastov. Najobčutljiveje pa boli, da Medved prav nič ne ve, kako je ustvariti »neizbežljivo nujnost« — a p o r i j o. V zrelejši izdaji l. 1910. je Medved prvo izdajo odrsko popravil in tudi vsebinsko deloma zelo srečno poglobil in izvirneje in narodnostno predelal. Vendar še ni uspel popolnoma. Schillerja ni zabrisal, »zarjo slave« je premalo eksponiral; precepljajoč stare motive v stranskem dejanju (Ivan Zrinjski nam. Semeniča), je pozabil izrabiti jih polneje. »Kacijanar« iz l. 1910. je ven-

dar med najboljšimi slovenskimi igrami reprezentančnega značaja. Poljudila je Medveda šele »haupt- und staatsaktionska« »Za pravdo in srce«. Tu se je Medved vendar enkrat otresel Schillerja. Našel je pa nov vzorec v — Shakespeareju (prim. mešanico proze in verza, občutje learskih scen ob Grajanu!). Iz te šole išče že kakor v prigodniški zgodovinski sliki »Cesarja Friderika« za individualnim izrazom oseb (Dizmova kritika »blag človek«). Shakespearejev genij mu je seveda mešal v — oder (n. pr. da vlačí ranjenca preko desak). Popravljen drama kaže prav jasno, kako se je Medved poglobljal v tehniko odra in drame. Prvo dejanje je zelo srečno presnoval. Andreja, ki je stal sprva izven upora, zveže s političnim dejanjem; Katarina se tragično pregreši in obremeni, ko izda, kje so kmetje skrili Erazma in Barbaro.⁹ Nisem se pa in se tudi ne bom sprijaznil z apartnim Dizmo, ki ne more zatajiti svojega kopita — svoje romantike. Glavni nedostatek v igri je medlost — oseb. Igralec ima posla preko svojega delovnega okrožja... Lepo zaključuje »zgodovinske« Medvedove igre »Cesar Friderik na Malem gradu«: proza, družinska igrice, lokalizirana v l. 1444. Neznatnost, a poučen prehod je v modernejšo dramatikó, kakor si ga lepše ne more misliti slovstvena študija. Stara hiba Medvedova, da ne more ustvariti ozadja, barvovitega okolja ponazorjenemu odrskemu dejanju, je najbolj občutni nedostatek njegove moderne »pièce de mœurs« v štiridejankah »Na odru življenja« in »Posestrimi«. Prvo je Robida po vrednosti ocenil glede motivov. Medved oseb ne doživlja, še prevzetih tipov ne ume v sebi predelati. Kakor ni vedel v starejši drami, kaj je historizem, ne ve zdaj, kaj je besedna ekspozicija naturalizma, kaj je individualni oris. Najmanj pa zna obuditi občutje resničnosti; psihološkega pogleda nima. Zato mu hahlja dejanje iz stiliziranega ogrodja in ne iz volje mesa in duha delujočih oseb. Neizogibni spiritus machinae in anagnorizistično pismo. Molton Ida in baronovka Greven so pri Medvedu simptomatične črte. Da je v »Posestrimah« (Birek, jetična Dora) tudi nekaj Cankarja, bi prisegel. Še slabši je Medved v dvojici družinskih komedij, v trodejanki »Na ogledih« in mali »komediji zmešnjav« »Rendez-vous«. Eno in drugo je vesela igra brez — humorja. »Wie könnt' es auch anders sein,« bom rekel s Heinejem. Medved v knjigi pravega humorja sploh ne pozna. Karimpalti — nomen, omen — je prva, »baron v sodu« je druga smešna oseba in še vsa situacijska komika. V »Ogledih« je posebe treba omeniti motiv prežagane

⁹ Prim. Jurčičev motiv v »Sinu kmetskega cesarja«.

brvi. Vsebina igre je tudi nekaj pogretega figarovejstva ob nekakšen simbolni, podzavedni socializem slovenske družbe. Dovtip je isti ko v »Cesarju«: Stari obračajo, mladi obrnejo. »Rendez-vous« je banalnost. Ko bi bil duhovnik Medved smel biti vsaj graciozen. Opolzek in trivialen, se razume, ni smel biti. Počemu se je spričo tega »podstopil« ponarejati francosko blago? A brez vse vrednosti tudi ta vrsta Medvedove drame ni. V tisti naši tedanji mizeriji jo je treba vsaj zgodovinsko beležiti. V šoli jo navajam kot zgledno vrsto. Boljšega namreč ne vem.

Organsko iz svoje dramatične poti in še iz novega časa je začel Medved rasti novi drami, Bogu tožim, da prepozno, tik pred smrtjo. Preden je utrgal zrelo umetnino, je sam padel z drevesa življenja. Iz nedovršenih, močnih konceptov v »Starih in mladih« in »Črnošolcu« sem močno preverjen, da bi bil Medved ustvaril v svojih zrelih štiridesetih letih drame, ki bi se mogle meriti z najboljšimi Finžgarjevimi. Mislim in sklepam povsem meščansko: če je Medved iz prvega »Kacijanarja« zmožgel nekak relativen klasicizem drugega, zmožgel bi bil tudi konceptnost zadnjih, skoroda postumnih problemov. Za zdaj seveda smo pred nedovršeno obliko. Štiridejanski »Stari in mladi« so močen domače socialen predmet, hvaležna motivna snov. Nedorastlost dokazuje preobilica motiva v dejanju (stari in mladi; ponarejen denar; ptičar Blaže; Kragelj : Alena; Metka : Tine; Mica, Metka, France : oče). Zlasti trpko vpliva ob slovenskega Learja na kmetih (Jamnik : Mica, France, Šepar, Metka) prislonjeni — popularni Prelesnik, ki je bistveno, če že ne Jurčičevo večernišstvo (Ponarejeni bankovci), pa prav gotovo govekarstvo. Vrline Medvedove so: živahno dejanje, domačnost lica in izraza ter vzgojni optimizem. Od Finžgarjeve se razlikuje Medvedova prva ljudska igra po svojstveno Medvedovem romantizmu (motiv samotnega mlina), ki ni kot Finžgarjev — alpski, nego teatralen, operski. Prav osebno pa je doživel Medved šele svojega »Črnošolca«.¹⁰ Naj ne moti naslov, ki je bil v Ašker-

¹⁰ Vsebina je sledeča: Orešnik je pahnil pod vplivom dninarja Jernača kmeta Mala v tolmun. Peče ga vest. Sin duhovnik naj bi zadostil za krivdo. Pavel pa izstopi iz semenišča. Nima poklica. Ljubi Malovo hčer Rozalko. Orešniku Jernač požge. Orešnik znori. Graščakinja Lija hoče Pavla za vsako ceno zase. Zato najame Jernača, da podžaga brv, kjer ima preiti Rozalka. Rozalka se ubije. Pavle blagoslovi zvezo svoje sestre Cilke in Malovega sina Janeza. Orešniku se duševno zjasni, ko čuje, da se bo Pavel vrnil v duhovski stan. S prošnjo, naj ga sin reši krivde, umrje.

čevi baladi še užiten. Reklama je, odtedaj, odkar naši ljudje poznajo le »lemenatarja« in »žamnarja«. A drama bi bila skoroda dozorela v domačo psihološko tragedijo. Saj pravim. Prekleti denar in saecula saeculorum, pa še neizogibna baronica, prosim, graščakinja Lija (hrv. lisica!), pa še apartni Blažetov Jernač, pa še finžgarska patologija pri očetu Orešniku in schönherrska žaga in podžagana brv... Pet dejanj močnega koncepta. Kdo bi jih izdelal? Zaslužila bi...

* * *

Kaj pomeni torej Medved kot dramatik? Stoji, da brezhibne igre ni ustvaril ni ene. Zakaj? Dva vzroka sta: zunanji in notranji. Zunanje: premedlo je poznal dramatično tehniko in dramatsko svetovno slovstvo, premalo je živel z odra, ki bi bil asociativno budil in oplojal njegovo domišljijo v izberi in odkrivanju motivov. Hibe v njegovih dramah so kričeče: tipaš jih. Pri manjših jih najdeš šele po miselnem analiziranju. Odkod ta posebnost pri Medvedu? Povedal bom na koncu. Notranji vzrok dramatičnih Medvedovih neuspehov: Medved ni imel glumaškega daru. Top je, posluha nima, bi rekel, za igro v duši, kretnji in licu. Vse izven sebe vidi le epsko. Razdeklamira se v patos ob svoji besedi, iz vloge, iz situacije govoriti ne more. Teoretično vidi, kako bi moral igrati, a igre same ne more doživljati. Teorijo drame je deloma spoznal, filozofije iz te teorije ni znal zajeti. V metafori bom rekel, da je teolog, ki ne more moliti. Čuvstveno po svoji čudi je enostranski: težek, tragičen, patetičen. To je za dramatika malo, če ni vsaj nekaj takega ali takega humorja. Po svoji duhovni sposobnosti je Medved še bolj omejen. Pesniki aforistične miselnosti niso sintetiki (prim. Nietzscheja!). Kaj pa je v umetnosti simbolno ponazorjena sinteza? Tudi analitična drama je sintetična. (Medvedu so bili seveda še v »Črnošolcu« ti izrazi tuji, tuje spoznanje, kaj je prava tragedija.) Tudi psiholog ni bil Medved. Ni znal iskati v družbi živih modelov. Kot odsluženi baladnik jih je bil v sebi doživljati — pozabil. Imel pa je Medved nekaj tistega, ki je iz majhnih talentov napravilo kneze odrskih desak: komponiral je lahko, plodovito. »Knez« ni postal. Ni imel kneževine »odrskih desak«... Hibe v njegovih dramah tipaš, sem rekel. Pa zakaj? Medved je hotel ustvariti slovenski dramatični — veliki tekst. Ne veruješ? Le glej, kako je hotel biti slovenski Schiller. No, pa meri njegovo dramo s Schillerjevo! Zató kričijo hibe iz Medveda. Iz Medveda, našega velikega, nesrečnega: njegovo tragično ime je — Icarus...

ZAPISKI.

JEZIKOVNE OCENE.

Isidora Sekulić: **Đakon Bogorodičine Crkve.** Novela. Knjižara Z. i V. Vasića. Zagreb, 1919.

Isidora Sekulić se je rodila 1877. Proučevala je prirodoslovje na tujih vseučiliščih, sedaj je gimnazijska učiteljica v Beogradu. Njena glavna dela so: Šaputnici (1913), Pisma iz Norveške (1914), Iz prošlosti (1919). Šolska Srpska čitanka piše o njej, da »je jedna od književno najobrazovanijih Srпкиnja i spisateljica od dara. U svojim pripovetkama i beleškama iz života, pisanim na retko izrađen i ugladen način u našoj književnosti, ona je umela da prouči duboko žensku dušu (IV. del, Beograd, 1920, 259).

Pisateljica slika samo izobražene kroge, odvetnika Nedića in njegovo hčer Ano, dijakona Irineja in zdravnika Paškovića. Povest nam nudi pogled v jezik izobraženih krogov. Znatna sestavina tujih posebnosti je latinščina. Da nekoliko spoznamo jezik, hočemo izpisati iz prvih strani, kjer se opisujejo nastopajoče osebe, glavne tujke. Prvi nastopi Pašković. »Čudan je svetac taj Pašković. Sila od tela, sila od inteligencije, a opet je van života. Neki čisto kontemplativni i anališući, skoro neaktivni sastojak života« (2). In kakšna je Ana? »Ana Nedićeva je name veoma interesovala svoje sugradane... Stara dvadeset i tri godine, odlična partija u svakom pogledu (4). Ana, baš kao i sve druge devojke, koketuje. Nešto rafinovanije i nešto duže od ostalih, jer joj se tako može; neka osobita čednost u glasu, autoritet u hodu i u pokretima upadali su u oči (fielen in die Augen) i iznenadivali su. A jak muzički talent i velika muzička obrazovanost su zanosili i osvajali. Ana je neobično lepo svirala i u klaviru u violinu. Sviranje njeno u klavir bilo je virtuosno, fino i inteligentno« (5). Zasnubiti jo utegne kak pevec. Svaka druga kombinacija bi bila profana. Jer gospodica Nedićeva je svirala samo ekskvizitnu višu muziku, a od vokalne muzike najviše volela crkvenu... Počela je svojom jakom muzičkom inteligencijom da vrši silan upliv ne samo na krug svojih prijatelja, nego na školu i crkvu, i na celu varoš. U društvu sa dirigentima horova i sa mladim sveštenicima reformisani su (neslovanski trpnik!) gimnazijski koncerti, a naročito pojanje u lepoj Bogorodičinoj Crkvi. Služba božja u tom hramu značila je (francosko-nemški!) od tada koliko i jedan raskošni koncert crkvene muzike i počela se razvijati potreba kulta tih svečanosti. Obraćana je (trpnik!) pažnja sklopu i značaju bogoslužjenja, i postepeno se dolazilo (francoski!) do poznavanja umetničke čari tih simboličnih predstava iz života i stradanja Hristova... Veliki praznici očekivani su sa (7) uzbuđenjem... Birajući i slažući kompozicije za to bogoslužjenje, Ana je živela u ekstazi. Dizala se do zvezda, do direktnog saobraćaja sa duhom pesnika te drame... Anino ime je hvaljeno i slavljeno (8).

Če spremljamo naše junake dalje, bomo videli, da znajo samo imitovati (58), disciplinovati (97), kombinovati (131), imponovati (98), ignorovati (132) itd. Polno je posebej francoskih in nemških tujk. Napravio je grimasu (154), peveci daju koncert (98), rezonovala je (242), bila je deranžirana (242), zlatna brasleta (114), vulgarisanje (61), u mokrom galopu je stigla jesen (167), konture lica došle su meke (131; enako 90, 167, 228 itd.); detalj po detalj, brzo i živo, redali se momenti tragične monaške ljubavi (179); kao da je tu stvar takt po takt proučavala (24); evanđelje se čitalo sa tri mesta, stav po stav teksta (60) itd.

Nemške tujke: nije lako biti riter od Svetoga Duha (252); predstoji i meni borba (steht mir vor, 79; enako 158); ona ga je ismejala (lachte ihn aus, 231). Nad niskim vratima nalazila se slika jedna, svetac jedan, nežna jedna pojava, izmalana kao san (93); ide u jednu flašicu (86); dunuo je svež vetar, predskazajući (voraussagen) promenu vremena (57), šarlah (192) itd.

Pod tujkama trpi tudi slog, ker zavajajo v netčnost, gostobesednost in pretiravanje. Če pisatelj ne misli na prvotni pomen tujke, je ne more pravilno rabiti. Kako more reči: ja sam veći i banalniji krivac (248)? Banalen pomeni navaden, prazen. Sva se srca stegla pred tragedijom starosti (131); starost ni tragedija, morda tragika. Razgovor je tekao još neko vreme, ali se tema udaljavala od Paškovića, u koliko se više i više izolovala na gospodici Nedićevoj (4). Če se je razgovor oddaljeval od Paškovića, se je mogel bližati (ali podobno) Nedićevi; izolovati (ital. beseda, izvedena od isola, otok) pomeni osamiti, ločiti. Dalje. Ana je imela tako bujne lase, da ji klobuk ni bil več prav. »Ana se grohotom smejala toj komičnoj proceduri« (58). Procedura pomeni prvotno: pravda, pravosodno postopanje, metaforično: postopanje. Primera je čisto napačna.

Mnogokrat se s tujkama nič ne pove, n. pr.: a psolutno nije razumeo šta hoće (154). Jedan nemir... je imperativno hteo, preteći zapovedao, osvetljive misli kovao (236); da z besedo imperativno pisateljica res ni hotela nič povedati, se vidi iz tega, da pove isto še z domačo besedo zapovedao.

Pretirano je n. pr. Vas crkva toliko apsorbuje, da su vas ljudi izgubili (152); čemu reči poživava, požira (= absorbuje); stavčna zveza kaže, da bi se reklo odteguje. V mirnem razgovoru govori o entuziastičkom osmejku (107). Pač samo zato, ker ne misli na pravi pomen tujke.

Dr. A. Breznik.

SLOVSTVO.

Tone Seliškar: **Trbovlje.** Založila Slovenska socialna matica v Ljubljani. Tisk tiskarne Merkur. 1923. — Šele na 39. strani mi je prvič obstalo oko in sem se ustavil skoraj za pol ure. V čem je skrivnost te lepe prve kitice Pogreba?

Z visokega hriba sem te s pogledi na tvoji krsti spremljal pod ozke, zasnežene topole v večni mir tvojega telesa.

Vzel sem svinčnik in sem si kakor petošolec na-skandiral stihe na papir. Prvi ima tri, drugi dva, tretji nobenega daktila. Več! Za »v večni mir« in pred »tvojega telesa« manjka zlog, zeva cezura. In zdaj sem se spomnil, da se mi je prav na tem mestu sklenila podoba, odprla v podobo globoka jama in da so prav v tem trenutku položili brata neznano globoko v mrak in mir. In šele zdaj sem zapazil, da leze »z visokega hriba« s pogledom tudi pogreb, leze mrtvi brat »pod ozke, zasnežene topole«, dokler ga ne postavijo na tla, ne spuste v jamo in je pri ločilu za »telesom« konec i pogrebu i pogledu, i ritmu i zvoku, i usodi enega izmed tisočev neznanih.

Priporočam to kitico vsakomur, naj si jo ogleda od te strani, ne enkrat, večkrat, in naj potem poizkusi presoditi sam, ali nima pred seboj pre-stabilizirane harmonije med besedo in svetom, ki ga ta beseda odgrinja, ali ni ta kitica sled, čeprav le bežna in rahla sled duha, ki je to, kar je povedati imel, povedal za vselej, ker drugače ni mogel in drugače ni smel. In še naj presodi, komu se je kaj takega doslej med Slovenci po-srečilo?

Kakopa, če berem dalje:

Ves drhteč sem poslušal žalostno godbo godcev, ki so ti igrali na poti v brezkončnost — in se mi je zdela flavta kakor piš zimskega vetra in se mi je zdel boben kakor utrip umirajoče nevihte

— ne najdem ničesar podobnega več.

Po tem dogodku na 39. strani sem zalistal nazaj in sem pričel od kraja. Ničesar podobnega nisem našel tudi v drugih pesmih, vendar pa je med dolgočasno mahedravnost, mučno šumo lovečih se besed prižganih toliko vernih poetičnih lučk, da se že zaradi njih do trde teme ne prikoplješ prav do konca, ker ti je vsa steza nalahno nastlana s svetlobnimi odsevi.

Pod visokimi dimniki rojeni,
v sajaste zibke položeni,
s pijano besedo poljubovani,
s kamenito pestjo zaznamovani —

taki so Otroci brez mladosti gotovo šablonski, vsaj po obliki. A da se Seliškar ne blamira, če rima, nekaj pomeni v tropu učenčkov, ki jim je svobodna beseda le olajšava, ne nujnost v sili umetnostnega ustvarjanja, razpuščena sintaksa le rop na jeziku in ne ukaz v trdi borbi za obliko. In lej, za takimi verzi stoje na naslednji strani takile:

Ko so me otroci zagledali,
ki so se igrali na kupu smeti,
so se molče razleteli.

(V mojem srcu je bila bolešt.)

Razlika med temi in onimi je enostavno ta: česar tu Seliškar ni mogel povedati v tekstu, je povedal v komentarju.

Rad bi povedal, ko bi mogel,
v verzih, kakor pravimo,
pa ne morem.

(Namreč nisem pesnik.)

Še v enem in istem tematičnem stavku kedaj menja gola proza, prostaška časnikarščina z besedami za večnost, ali vsaj najdenimi enkrat za vselej. In popolnoma slepe bi morale biti oči, ki bi ne videle, da si je v eni, žal samo v eni, sledečih vrst živi duh jezika ukresal iskro.

V lobanjah prevelike, meglene oči,
v trepetajočih čeljustih strahoten izraz,
v raztrgani bradi šop sivih dni,
v pokritem okostju strah črnih jam,
na ogromnih dlaneh mozaik
okamenelih žuljev.

Prepuščam bravcu, da jo najde.

Ták vam je Seliškar. Za Zimsko jutro in Dete postavi Mater, za Žabjo vas, Zimsko študijo in Šarabanko postavi Umirajoče starce, Pogrebu, Cvetočemu bezgu in še Kristu na Klečci sledi Človeštvo in Obup. Vzlic temu je knjiga nova od prve do zadnje strani, ne zategadelj, ker je v rdeče platnice ovita, tudi ne, ker je posvečena »vsem sajastim bratom in sestram, ki umirajo na našem, s krvjo omadeževanem planetu«, temveč ker so jo ti sajasti bratje in te sajaste sestre zares po Seliškarju napisale in ker ti bratje in te sestre na našem planetu in torej v Seliškarjevi knjigi zares umirajo. Le na »s krvjo omadeževanem planetu« ne, razen da je planet s krvjo omadeževal — Podbevšek.

Podbevšek kumuje tej zbirki trboveljskih poemov, in po pravici. Nekateri bodo sodili, da je oče le njenim slabostim. Podpisani poročevalec pa vidi Podbevška očeta tudi v njenih dikah. In to je Podbevškova nevenljiva zasluga, ko še ni bil žurnalist. Slovenci se bomo morali navaditi na igro prirode, ki pošlje tresk in točo in nezmislno grmenje, preden sproži žarek svetlobe in toplote v očiščeni zrak, v sveži ozon umirjene pokrajine.

Stanko Majcen.

Ivan Pregelj: **Azazel**, žalna igra v štirih dejanjih. Založila Tiskovna zadruga. Natisnila Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani. 1923. — Pred ozadjem najgloblje duševne krize, kar jih pozna človeški rod, pred ozadjem prve tretjine prvega krščanskega stoletja se vrše ta štiri dejanja, ti revni dogodki Pregljevega Azazela. Židovstvo kot pleme, s poapnenelimi verskimi oblikami, z visoko kulturo denarja, s krutim materializmom, se meša z židovstvom kot psihično konstitucijo, s tem vsesvetkim človekom brez obraza, sredi med njima pa že poje slavec probujajoče se duše, ubira harpo Gospod, novi gospod nad živimi in mrtvimi duhovnimi vrednotami.

Izrekel bi, da je Azazel usodna drama v najplemenitejšem pomenu besede, ali vsaj drama predestiniranih razvojov, če bi ves literarni in tehnični aparat ne govoril proti taki trditvi. Vendar je Mirjam že na 21. strani, ko vstopi v igro, na koncu svoje poti: »Nizka, sladka, zrela. Govori z nedoločeno melodijo govora, ki se kakor skriva in vendar hoče, da bi ga vsi slišali. Tožno, kakor v polsnu« — razodeva že na 21. strani, kam se bo med Ješuo in Judo odločila. Pa ali se sploh

odloči? Pa ali se sploh odločiti more, ko je odločila že v prvem dejanju? Še narišeš si lahko Mirjamino pot ob Judovi: Juda prihaja iz Keriota in cilj mu je Mirjamino posestvo v Magdali. Mirjam je zapustila Magdalo in je namenjena v Keriot. Tu puščava, askeza, poduhovljenje, tam razkošje, sla, materializacija.

Juda, ki vstopi v igro na 29. strani, je »lep, tipičen žid, a brez značilnih plemenskih kretenj, negotov v glasu in licu«. To je pointirana postava vsega dela. In če je mogoče govoriti o večji ali manjši pogojenosti, moramo o Judi reči, da je pri vsej breznačilnosti kretenj, pri vsej negotovosti v glasu in licu — ne plemenski žid pred letom prvim, ne žid v diaspori, temveč vsesvetski žid, če hočete žid v Slovincu, žid v Nemcu, žid v Lahu, žid v Srbu, tekmeč in antipod Ahasveru, večnemu židu. To je res žid z židovstvom kot psihično konstitucijo, vzrasel sicer iz plemena prav tako kakor iz časa svojega, a ni kaj, da bi se ne mogel spustiti v katerikoli čas nazaj in, kakršnežekoli matere sin, zagospodariti nad živimi in mrtvimi materialnimi vrednotami. Človek brez notranje identitete. Ljubi Mirjamo z ljubeznijo, prežeto z najčistejšim moškim sokom. Še podobe mu poraja ta ljubezen, vredne poeta erotičarja. Ljubi pa tudi Ješuo in veruje vanj; kdaj zavedno, kdaj nezavedno? Zmeraj z usti, s srcem nikoli. Da se tak žid ne more obesiti in se nikoli obesil ne bo, je jasno. Napominjanje na »lastni pas« nas v tej demnevi le potrjuje. Pa tudi če bi o »lastnem pasu« toliko ne govoril, bi vedeli, da na drevesu Mirjaminega posestva ne bo visel nikoli, kvečemu se pod njim sprehajal, gruntajoč nov kšeft... Všeč mi je tudi, da je pridržal ime, dočim so si Mirjam, Mirjam druga, Ješua, Joanaan, Simon Kefa, domačnejši pri nas pod drugačnimi nazivi, zastrli obraze.

Tretja dramatska osebnost te igre je Ješua. Umetnost je v tem, da se je Pregelj sicer krčevito držal tradicionalnega okvira, a da je nalil vanj toliko in tako intimno lepe vsebine. Pregelj se boji Krista postaviti na oder. Ibsen se ni bal. A ta bojazen je Pregelja oplodila, pointenzivila je zavest, da je Galilejec na odru, najsi ga ne vidiš, in operacija s tem nevidnim agensom je uspela, ne da bi bilo treba hlastati po efektih, ustvarjati in stopnjevati napetost in poostrovati situacijo. Šele ko Ješua stopi ob Mirjamino stran, dobi igra značaj tekme, postane dvoboj in upraviči zaglavje na naslovni strani. Hkratu pa se zave tudi svojega posebnega stila, ki bi ga označil takole: Sam Juda in še drugačen Krist, bodisi telesen, in sicer viden, bodisi simboličen, bi bila igro najbrž usmerila v tisti višji realizem, verizem ali kakor hočete, ki sicer ustvarja verjetne fizionomije, a za vsak obraz skrije simbol. Šele ko Ješua, neviden, kakor je, svoj glas priplete Mirjaminemu, s svojo tako diskretno prisotnostjo (telo, ker ga ne vidiš, ko bi ga videl, bi bil vendarle duh!) duhovno vsebino Mirjamine osebnosti podčrta in dvigne, se iz historične in miljejske navlake dvigne tudi melodija te drame, drama po težki borbi sama s seboj postane melodija in ta melodija se izmotava iz valovja usod in naključij, ljudi in obrazov in

v četrtem dejanju mogočna in prosta privesla na breg: ff, dočim je hrup in šum realnega dogajanja malone utihnil.

In tu sem, če smem tako reči, pri naši stari slovenski drami. Stara je, kolikor je stara, a slovenska je. Še beseda tradicija naj bo zapisana. Kaj je tradicija slovenske drame? Kakor drugod izdelajo dogodek, še drugod karakter, še drugod situacijo in milje, tako pri nas izdelamo melodijo. Melodrama je tehnični izraz in ne sodi semkaj. Razume se, da mislim na dobro tradicijo. V njeni liniji stoji Lepa Vida, narodna pesem in Ivana Cankarja tri dejanja, stoje več ali manj vse Cankarjeve drame. Tudi Peter in Jacinta, pohujševavca doline šentflorjanske. Prišel bi še nekatere bratske hrvatske iz novejšega časa, ker so bolj slovenske kot hrvatske, a je še skrivnost ta slovenska tradicija, stara in mlada, in se bojim, da ne pride na uho dramaturgom. Ta melodija kedaj zmaga brez harp in psalmov, dà, brez simfonij zmaga še rajša. Ne očitam Pregelju, da so godci nepogrešljiv rekvizit za srečen debut z Azazelom. Prorokoval bi le, da se ta muzika lepše bere, kakor se bo slišala.

Ali je Azazel po takem knjižna drama? Odkar nihče več ne piše za oder, tudi Pregelj ne, bi bilo vsako dramo imenovati literarno. Oder mi je torišče za umetnost docela posebne nature in redka je drama, ki je hkratu literaren in odrski umotvor. Kar na odru kot umetnino občutiš, ni treba, da je umetnina tudi na papirju. In kar ti iz knjige diha kot literarno čtivo prve vrste, lahko na odru pogine, še preden je zastor prvič padel. Kdor prisvoja igralcu sposobnost, da ni le posredujoč umetnik, umetnik, ki ne more drugače, kakor da črpa duha iz druge roke, temveč tudi neposreden stvarjač, oblikovavec snovi, ki jo jemlje iz prvega vira kakor poet, slikar, kipar, muzik, in mu je treba le odrskega recepta, da se pred rampo ž njim motivira — kdor tedaj še priznavaš poklic, nalogo, bistvo starega Shakespearejevega, Molièrejevega igralca, ti je nujno vsak drug tekst razen tistega, ki je pisan izključno za oder — literarna drama. V tem in le tem zmislu je knjižna drama tudi Pregeljev Azazel.

Drugo dejanje n. pr. popisuje Mirjamo takole: »V ohlapni jutranji obleki, sveža, skoro deviško-trpka v obraz, v ude in stas pa opojnoblodna, zrela tik pred prezrelostjo. Nežna, a vendar iz navade nekam vsiljivo tipična, odurna, kakor žena, ki še ni pozabila kretenj, katere so uživali moški.« Ta popis je umetnostni element, in sicer v knjigi. Samo v knjigi. Mirjam je v književnem Azazelu s tem popisom tako mogočno fiksirana, da je slutnemu, z očmi in ušesi naprej hitečemu bravcu potem mnogokatera beseda v tekstu le potrdilo in izpolnitev obljube ali celo odveč. Za oder pa so nemara še te besede premajhna doza, ker za oder opis kot umetnostni pripomoček ne šteje. Igralki Mirjame je popis navodilo, kako bi bilo Mirjamo ustvariti, v kolikor je navodilo izvedljivo, kakopa. Vzbudil bo v nji kar najjačjo iluzijo, okreplil bo podobo, ki si jo je ustvarila iz besedila, utelesila bo to podobo, v kolikor se utelesiti dá (utelesila jo bo brez dvojbe po svoje, če je

sploh igralka!), ali gledavec, uživavec odrskega umotvora do tega opisa ne pride. Zanj je nem. Čudežni prizor na 91. strani se mi zdi prav tak element knjižnega, tedaj literarnega umetnostnega ustvarjanja, vsaj v obliki, v kakršni je podan. Dramatik nima ne časa ne razloga, da bi o simfoniji, ki se oglasi, rekel, da je »prečudna«. Kaj šele, da bi rekel o nji, in sicer lepo rekel, da je »pesem zemlje in vode, ki je poslušna svojemu Bogu in je spremenila svojo naravo in zakone svoje od nekdanj«. Dal bi navodilo, kako stvar tehnično izvesti, ali bi ne dal sploh ničesar, temveč podkrepil tekst in podobo, ki jo vidi, čudežni prizor oblikoval v besedilu.

Po našem običajnem pojmovanju pa je Azazel odrsko delo, in sicer novo, mlado: v globino seza in ne v širino, bori se za intenziven izraz s kar najpreprostejšimi sredstvi, efekt zametuje, ker mu je učinek od znotraj in navznoter poglavitni namen. Temu namenu se podreja stil, jezik, število in izbor oseb, časovni in prostorni obseg dogodkov. Gotovo polovica vsega teksta v taki in drugačni zvezi stoji v svetem pismu. Ali bi v njem zapisana biti mogla. A že enostavna transplantacija bi tu morala veljati za originalno rast. Pregelj pa je evangelistovski idiom ne le deloma prevzel, temveč ga tudi pregnetal, po Pregljevo pregnetal, in tako stoje, dočim melodija neskalska zveni dalje, mestoma cvetke pristne domače baže in boje in dehteče tako:

»II. romar (se opravičuje): Gospod! Tri črede so mi odgnali iz staje. Od tedaj sem po noči hudih besed.«

Nedodelanost scenske risbe, sesvaljkanost fizionomij, nekam nesigurni, a le na videz nesigurni zaključki dejanj vsaj bravcu iluzijo le še povečajo. Kjer Preglju gredo »za tema sedežema stopnice nekam navzdol med oljke k domačemu vodnjaku«, ali mu je »vhod na vrt nekje za Mirjamino hišo«, si bravec popolni sliko točneje, kot bi jo mogel popolniti avtor sam. Črta, potegnjena in izpuščena, v takih slučajih ne odskoči v nič, temveč v večnost, ne plane v kaos bravčeve fantazije, temveč v urejeni stvarjajoč svet. Je že tako, če filistejci pribijajo tezo: »Jasno, jasno!«, če eremitirani portirji lepotnih svetišč uniforme še niso slekli: »Brez pike ni i-ja...«, duši pa se popolnosti noče, ker ob popolnosti popolnosti sanjati ne more.

In tako bo pikar, dobessedni in oni drugi, više organizirani, ki nas pa pred njim Bog varuj še bolj nego pred prvim, našel najbrž marsikaj, kar bi bilo besede in popravila vredno. Toliko, da mu zbrodim koncept: Že zgoraj sem popravil »II. Romarja« v »II. romarja«. Za višjega pikarja bi bili nekateri motivi sicer zasnovani, a neizdelani, drugi izdelani, a neuporabljeni... toda pustimo jih, pikarje in motive.

Na treh mestih, na koncu prvega dejanja, na strani 91. tretjega in na koncu četrtega krepko stisnjena, da zategnjena, drvi ta drama sicer svobodna in plapolajoča liki vihar skozi pokojno šumo slovenskih lepih knjižnih del in je dokument plemenite plodovitosti, trpko obrzdane moči in globoke samovere Slovenca in južnega Slovana

Preglja. In dokler bo take katastrofe pisal svojim dramam (katastrofe so v naglici kriterij za mnogokaj), se mu bodo sodobni odri vdajali le na pritisk, bodoči pa ga registrirali med svoje mojstre, kakor ga kot književnika registrira mednje že sodobna knjižna umetnost.

Stanko Majcen.

Stanko Majcen: **Za novi rod.** Tri enodejanke. Trst. 1922. Izdala in založila Naša založba. Tiskarna Tiskovnega društva v Kranju. Str. 71.

Prepričan stvaritelj stori najprej sebi bridko, da more bridko ali sladko storiti drugim. Majcen gre tako tesno mimo vsega vrhnjega življenja v svojo pot, da njegova brezobzirnost in brezbržnost boli. Vsaka sedanost namreč, zaverovana vase in ljubosumna na svojo udobnost, zahteva, da ji govoriš, kakor pričakuje. Pa tudi eksaltiranec, ki si želi senzacije, sovraži tistega, ki se ne vdaja njegovim zahtevam. Zato ni čudno, da je pri občinstvu še globlje kot sovraštvo, ravno mržnja do tistega, ki hodi naravnost, pa mu pogled reže skozi dlani, ki pokrivajo obraze in zastirajo oči. Prestiž do priznanja takih stvariteljev je slabši od satirika. Oni namreč vsaj namenoma draži; ker trga konkretnosti v veselje neprizadetega dela in ker ima pred seboj razdeljeno občinstvo, mu ne manjka klakerja, Majcen pa — kakor se zdi — z vsakim svojim delom posebej hoče dokazovati, da ni največja nesreča, če človek ni popularen; postaja vedno bolj asket v svoji vsebini, pojmovanju in izrazu.

Občinstvo zahteva koturna, bučne godbe, bliskanja nožev, to mu je tešilo za najlepše, kar ima: koliko krute neresničnosti je treba, da se notranjost razgiblje in otaja! Šele patos deluje vsebinsko in estetično! Sama razjedajoča zdravila! Drugi si naroče, da jim govori sama osladkana in počesana beseda, vsi v strahu, da jim ne zablodi lastna misel v prepad, kjer bi se odbijala in lovila v praznini. Gramofon za salon! Kdo bi tajil, da tisti, ki strežejo stalnim odjemalcem, ne gledajo tudi s svojimi očmi? Vendar so še drugi, ki nimajo ambicije do osebnosti s stalnim atributom in se trpko pogrezajo vase za dnom in jedrom. Le točno pogledjmo Majcenovo pot od njegovih drobnih stvaric preko Kasije, Dedičev in — žal fragmentarnega — Detinstva do pričujoče zbirke treh dramatičnih dognanj in videli bomo, da njegova osnovna črta ni nič tistega, kar imenujemo individualne narodne poteze, ne provincialne ne socialne, kar je dozdej veljalo pri nas za ceno osebnosti. O meščanski krvi ne govorimo, ker se dozdej še vsaka kaplja krvi posebej razkroji v polukmetovstvo ali posiljeno bohemarstvo. Pa ravno v Majcenu zasledimo meščanstvo, ki je enako občanstvu, ker njegova vsebina vre vsa iz miselnosti in ne iz elementarnih faktorjev, kakor tudi njegovo oblikovanje ni doma v katerikoli naravi, temveč v ostri literarni šoli, ali še bolje — zopet v miselnosti. Ker je meščan v konkretnostih še manjši kot naravni človek brez predsodkov in je zato dovolj nevhvaležen predmet za oblikujočega duha, zato vidimo, kako Majcen vse tisto, kar ljudi na zunaj opredeljuje, samo mimgrede uklene v pojem ali poda kot droben vzrok

za pravi dogodek, v bistvu pa išče človeka samega. Ni to novost — a pri nas je Majcen edini ekspresivni analitik. Življenjsko naziranje, socialna oddeljenost, vest, krutost, to niso zadnji enotni pojmi, tudi ne zadnja sinteza človeka, temveč često slučajno odločujoči faktorji še nedognanega človeka. Na poti do dna se ustavlja Majcen ob konfliktnih človeške uganke in razvija slučaje z navidez paradoksnno tragiko. To so tedaj fabule duha, pa ne v abstraktnem racionalističnem pojmovanju, temveč boleštna poezija psiholoških dogodkov in resnic, tragika intimnosti. Vsi ti dogodki ne leže na dlani, vsaj njih poezija ne, treba jih je dognati. Zato govorimo pri Majcenu predvsem o intelektu. Pri njem ne najdemo dogodka, ki bi se začel sam radi sebe, edini svoje vrste, ves zanimiv in svetel in bi vzbujal čare in zadovoljstvo — temveč navadno le globoko psihološko nit poprečnega dejstva ali pa, kakor v Zamorki, resnično grozo nepojmljive fabule in njeno etično vrednost. Prav zato vidimo, da se Majcen vedno bolj nagiba k drami in ga zanimajo zlasti za umetnika oddaljene strani življenja, v svesti si, da je vsako življenje, vsak dogodek na svojem dnu dramatičen, vsaka katastrofa, še tako kruta in paradokсна, za človeštvo katarza. Zdi se, kakor bi čutil, da zadnjih dognanj človeških dejanj ni mogoče drugače resnično podati kot samo z dramo.

Za novi rod? Dogodki teh tragedij niso napisani tedaj s patetičnega stališča proti zakonu, ki vladajo nad nami in ustvarjajo v nas pietistični ali pesimistični svetovni nazor, ampak njih razgledišče je sredi med ljudmi; pisatelj je vklenil oko in uho v globino, da zaboli vsak nihljaj dogodka. V čem je tragika profesorja Gradnika, nesrečnega misleca in idealista? Vsi duševni instrumenti igrajo pričakovano melodijo, naravni dur. »Živim, kakor vem in znam,« pravi Kamila. »Jaz pa sem mislil, da moram drugače,« odgovori Gradnik na str. 19. Ta trpka melodija, ki se v svojih globinah in čudni harmoniji spaja v veliko disharmonijo trpljenja na svetu, budi v nas nove odzive sočutja. Dajte tej drami pravih tolmačev, ki bodo šli za globino besede, pa boste videli, ali je dramatična! — Nekultura človeštva, ki raste že v posameznih osebah v Gradniku, preide v mehansirano materialnost poslovnih ljudi brez duše — Koren o knjigovodju Hostniku — in najde svojo grozno, skoro odbijajočo katastrofo v nečloveštvu ulice, kakor jo razplete Zamorka. Tu je podal Majcen tragiko krutosti, morda bolj miselno kot estetično opravičeno. Prednost bi prisodil Profesorju Gradniku radi globoke harmonije, v zasnovi in izvedbi, dočim je v ostalih dveh več absolutne dramatičnosti kakor poezije.

Izraz ekspresivnega analitika je ves v besedi; v dinamični besede je tudi Majcenova umetnost. Tu beseda ni konvencionalno sredstvo medsebojnega popolnega razumevanja, ne morda pritikajoč ornament ali figura, prav nič razsipnega, tudi ne v sentenco zgoščena pojmovnost — to še ni zadnja umetnost besede, temveč živa arhitektura. Zvok in pojem požlahtnjene besede; red med pojmi in zvoki ustvarja neko potenco, iz katere izžareva

stalno življenje, tako da dejanja ne tvori zgolj fabula, temveč živo razmerje govora v enačbi: beseda = duh = dejanje. Tako prehaja misleči analitik s svojim izrazom v sintetika. V tem oziru je Profesor Gradnik na višku, tu najbolj čutimo, kako se preliva intelekt v poezijo.

To Majcenovo delo je danes res napisano — za novi rod, ker je skok v desetletje. Če ni Majcen v svoji poti že preintimen ali preasketski? Preveč je tehtanja in razglabljanja. Zdi se mi, da celo zatira ustvarjajoče sokove na korist dognanja. Rezultat abstrahiranja je pojem; umetnost ni pojmovna, ni dognanje, temveč sinteza in izpoved. Bojim se, da ne postanejo resnične Jalenove besede o Gradniku: »Krog ljudi je majhen, ki ve ceniti teoretika-specialista tako odljudne stroke. Saj ni praktične uporabe za rezultate prave filozofije. Ali ti živiš po takem sistemu?« (Str. 19.) Kako pa je vendarle tisto narodno gledališče, ki je uprizarjalo Schnitzlerjevega Anatola, obrnilo hrbet tudi Majcenovemu delu, ostane še nepokrito vprašanje.

Francè Koblar.

UMETNOST.

Iz ljubljanske šole za arhitekturo. Ljubljana, 1923. Izdalo Ognjišče akademikov arhitektov. Klišeji Jugosl. tiskarne. Tisk J. Blasnika nasl.

Publikacija, ki nosi ta naslov, je prva svoje vrste pri nas in je kakor marsikak razveseljiv pojav v našem kulturnem življenju zadnjih let, plod višjega vzgojnega središča, ki nosi ime Universitas labacensis. Njeno vsebino tvori 46 reprodukcij po delih in študijah profesorjev in učencev arhitekturne šole na ljubljanski tehnični fakulteti. Toda z lastnimi deli se krog zanimanja izdajateljev ni zdel zadostno izčrpan, zato so privzeli tudi par slik po nekaterih pogosto prezrtih spomenikih domovine, s čimer so že dejansko zadostno označili svoje razmerje do tradicije, ki jo razumejo kot kulturno tradicijo zemlje, katera jih je rodila in na kateri delujejo, če bi tega tudi ne bili izrečno povedali v uvodu. Kako obsežen je krog zanimanja te šole in s kako ljubeznijo se loteva tudi najponižnejše naloge, vam bo jasno, če navedem, da se med reprodukcijami nahaja kmečka hiša in kranjski kozolec, detajl Robbovega vodnjaka, Mislejev semeniški portal, kapelica iz Krakovega, paviljon iz ozidja Pajhlovega vrta, ki mu Ljubljančani dosedaj niso vedeli estetske cene, staro znamenje iz okolice Kamnika, sv. Anton iz šentflorjanske cerkve in vrata obhajilne ograje pri Sv. Jakobu. Med reprodukcijami del in študij, izvršenih po profesorjih in učencih šole, pa se nahaja iz železa kovan impozanten petelin, šentjakovski most, vhod v poslopje tehniške fakultete, vojaško pokopališče v Srbiji, oprema prezbiterja cerkve sv. Katarine, dvorana Zadružne gospodarske banke v Ljubljani, načrti za grobnice, gledališče lutk, znamenja, poštni urad, kelihe, paviljon, grobišče, cerkev v Pragi, kapelice, fasade hiš, vrata, vodnjak, sokolovno, križe, kažipot, peč, mejnik in železobetonske konstrukcije.

Ni naša naloga, da ocenjujemo reproducirana dela; kdor bo vzel publikacijo v roke, bo itak

sam prisiljen k obilnemu razmišljanju i o tem, zakaj in kako je nastala, kakor tudi o tem, kaj je pravzaprav arhitektonska umetnost. Prvo je, da ni aristokratična, kakor se navadno vidi ali misli, ampak vseobsežna, socialnočuteča, kajti nobena umetnost ne obstaja v ekskluzivnosti, ampak v ljubezni, s katero jo veseli tudi najmanjši pojav, ki estetsko učinkuje. Drugič ni okorela, enolična, ampak pestra in mnogolika, kakor so mnogolike osebnosti, ki jo ustvarjajo; in da je za razvitek osebnih nagnjenj in okusov v okviru te šole dosti prostora, vas prepričuje stran za stranjo. Tretje pa je, da skuša ujeti najprej bistvo predmeta, ki ga umetniško oblikuje, in od tega izhajajoč ustvarja umetniške individue brez ozira na osebno potezo, ki jim jo dá nujno ustvariteljev temperament. Razen teh potez se danes že živ, razumen stik z materialom, v katerem se oblikuje, sam posebi razume, poleg tega pa je v teh delih in osnutkih ne samo zunanje z reprodukcijami nekaterih umetnin domovine, ampak tudi v delih samih jasno in močno poudarjen stik z zemljo in njeno umetniško preteklostjo.

Knjigo, ki je za naše razmere izredno razkošno izdana, uvaja samo kratek uvod, ki pa vsebuje par tehtnih misli, značilnih za umetniško pojmovanje kroga, iz katerega so izšle. »Iz čistega veselja prihaja ta knjiga« — veselje, radost, čuvstvo je najosnovnejši, najneobhodnejši element vsake umetnosti. Zakaj so stopili v javnost s svojimi študijami? »Zato, da bodo v korist in podžig njihovim naslednikom in v oživiljenje tradicije, brez katere ni zdravega ustvarjanja: **tudi umetnosti je treba kontinuitete razvoja, da se razraste kolektivno čutenje, ki izraža domovino.**« V tem stavku je izražena osnovna smer, ki vodi našo šolo za arhitekturo. Več kot sirota je postala po zatonu baroka arhitektura pri nas. Lahko rečemo, da je postala tekom devetnajstega stoletja najbolj nerazumljena umetnost. Drugod v zapadni Evropi so na prehodu od 19. k 20. stoletju vendar zopet našli živo razmerje do nje s tem, da so se vrnili k njenim osnovnim problemom ter da so uvrstili umetniško obrt zopet enakopravno med druge umetnosti. Pri nas to gibanje do najnovejše dobe ni našlo pravega odmeva med stavitelji, kako neki med naročniki del. Eden glavnih vzrokov tega položaja ne samo pri nas, ampak v Evropi sploh, je bilo prekinjenje stoletne delavniške tradicije po posledicah francoske revolucije. Neuspehi stavbarsko teoretičnega in historizujočega 19. stol. pa so nas privedli zopet nazaj k osnovnim problemom te umetnosti, kar je dalo v zadnjih desetletjih res razveseljive rezultate. Pri nas nismo mogli vsled pomanjkanja domačih, v naših razmerah vzrastlih in ž njimi čutečih stavbnikov ujeti koraka ostale Evrope v času, ki je bil posebno važen v naši stavbni zgodovini, po pctresu l. 1895. Nova Ljubljana se je stavila brez razumevanja za njene posebne razmere in njeno tradicijo; nove stavbe po deželi so istotako bolj plod teoretičnih predsodkov kot krajevnih razmer. Da se nam sedaj v ti knjigi predstavlja

kar naenkrat skupina z našimi razmerami čutečega stavbarskega naraščaja in proglašaja nedvoumno pravilna načela: veselje, ljubezen do svojega dela namesto dosedaj edino veljavnega veselja do zaslužka in kar se da poceni prirejenega bahaškega učinka; tradicijo, ki se bo sama po sebi zopet prevrgla v zdravo delavniško tradicijo, kakršno ustvarjajo moderne umetniško-obrtne in arhitekturne šole, ki bi morale delovati v najožjem stiku; kolektivno domačijsko čuvstvanje, ki je pravzaprav samo nujna posledica prejšnjih dveh; to pa bo ustvarilo zopet živ stik med stavbinsko umetnostjo, narodom in zemljo, kjer nastopa. — Tako vidimo iz duha, ki je rodil to knjigo, da je arhitekturna šola na ljubljanski univerzi enega važnih umetniških problemov naše kulture takoj ob svojem postanku formulirala tako, da smemo od nje pričakovati obogatitve naše kulture v važni, do sedaj skoro popolnoma prezirani smeri.

Knjiga je najlepši zagovor važnosti in potrebnosti domačih visokih šol. Frst.

Joseph Dahlmann S. J.: **Japans älteste Beziehungen zum Westen 1592—1614** in zeitgenössischen Denkmälern seiner Kunst. Freiburg i. Br. Herder. 1923.

Pisatelj, profesor nemške literature na univerzi v Tokiju, objavlja šest japonskih poslikanih premičnih sten (byobu, Wandschirm), ki jih je spoznal na razstavi spomenikov iz dobe regentstva knežjega rodu Tokugava (1600—1867), prirejani v prostorih tokijske univerze l. 1907.

Teh šest spomenikov ima izredno važnost za zgodovino najstarejših zvez Japonske z zapadno kulturo, ker nam predstavljajo to zvezo potom uvedbe krščanstva in portugalske trgovine. Kulturnozgodovinski pomen teh spomenikov je tem važnejši, ker so posebnosti zapadnjakov toliko jasne, da je mogoče razlikovati jezuite, avguštince, dominikance in frančiškane, kar omogoča datiranje na zač. XVII. stol., torej v zadnja leta pred uničenjem krščanstva na Japonskem. Slikarji so bili sami bržkone kristjani, ker so z veliko pazljivostjo in očitno ljubeznijo slikali krščanske scene. Radi gotovih arhitektonskih posebnosti nekaterih stavb, predstavljenih na teh spomenikih, ki kažejo kitajski vpliv, sklepa pisatelj, da so nastali v Nagasaki, glavnem izhodišču krščanstva na Japonskem. Tudi stavba cerkve, predstavljena na enem teh spomenikov, kaže kitajske arhitektonske posebnosti. Na dveh slikah je predstavljena tudi maša, na eni pa prostor s častilci, zbranimi pred sliko, ki jo pisatelj razlaga kot sliko papeža, kar ni nemogoče, ker je znano, da je tudi l. 1615 papež Pavel V. podaril knezu Date Masamune svojo sliko, ki se je v zakladnici rodbine Date ohranila do današnjih dni.

Pisatelj je spretno orisal kulturnozgodovinski pomen teh spomenikov, ki je tem večji, ker nam predstavljajo življenje in stavbe prve krščanske dobe na Japonskem, od katere se nam ni ohranilo nobenih stavbinskih spomenikov, tako pa vsaj slike nazorno izpopolnujejo literarna sporočila. Frst.

SL. 8. GROTGER ARTUR: VOJNA 3.
REKRUT VLEČE SREČKO.

SL. 9. GROTTGER ARTUR: VOJNA 5.
POŽAR.